

TÁRSASÁGI HÍREK

A Magyar Néprajzi Társaság 1981. évi (93.) közgyűlése

A Magyar Néprajzi Társaság 1981. május 27-én tartotta meg 93. közgyűlését az ELTE Bölcsészkar Tanácstermében. A közgyűlést Tálasi István akadémikus, Társaságunk elnöke nyitotta meg. Az első napirendi pontként a közgyűlés a választmány előterjesztése alapján megszavazta a társasági kitüntetések adományozását. A kitüntetéseket Tálasi István elnök nyújtotta át. A *Györffy István Emlékéremet* Barabás Jenő kandidátus, az ELTE tanszékvezető docense és Szabó T. Attila nyugalmazott kolozsvári egyetemi tanár kapta meg. A közgyűlés elfogadta az Ortutay Gyula emlékére alapított plakett okmányának szövegét. Ez a kitüntetés három évenként kerül kiosztásra. Az *Ortutay Gyula Emlékéremet* első alkalommal Bálint Sándor szegedi egyetemi tanárnak „post mortem” valamint Martin György kandidátusnak, az MTA Zenetudományi Intézete tudományos főmunkatársának és Tárkány Szücs Ernőnek, az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos munkatársának ítélte oda Társaságunk. A *Jankó János Díjat* ez évben Barna Gábor, a KLTE Néprajzi Tanszékének tudományos munkatársa nyerte el. A közgyűlés tiszteleti taggá választotta meg Gergely Pált, az MTA Kézirat-tárának nyugalmazott munkatársát és Scheiber Sándort, az Országos Rabbiképző Intézet igazgatóját. Külföldi tiszteleti tagsággal tüntette ki Társaságunk Márkus Mihályt, a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete tudományos főmunkatársát és Szabó T. Attila kolozsvári egyetemi tanárt. A közgyűlés elfogadta a választmány azon előterjesztését, hogy a külföldi állampolgárságú érdemes tagokat a levelező tag címmel kell megkülönböztetni. A következő külföldi levelező tagokat választották meg. Klaus Beitzl osztrák, Václav Frolec csehszlovákiai, Jung Károly jugoszláviai kutatót, Günter Wiegelmann münsteri és Leopold Schmidt bécsi egyetemi tanárt.

A Társaság 1980. évi közgyűlése óta eltelt időszak munkájáról Andrásfalvy Bertalan főtitkár számolt be, kitért a Hódmezővásárhelyen rövidesen megrendezésre kerülő vándorgyűlés előkészítési munkáira is. Füzes Endre a pénztárosi, Bellon Tibor a számvizsgáló bizottság jelentését ismertette. A közgyűlés a beszámolókat elfogadta.

A Bartók-centenárium jegyében a közgyűlés hagyományos ünnepi előadását *Bartók és a népzene kutatás* címmel Vargyas Lajos tartotta meg. Az ünnepélyes hangulatú ülés Bartók Béla: *Este a székelyeknél* c. művének meghallgatásával zárult.

A Társaság új kitüntetettjei

BARABÁS JENŐ

Tudományszervező és kutató munkája alapján egyaránt a magyar néprajztudomány kiemelkedő egyéniségei közé tartozik. Sokirányú szervező tevékenysége közül legjelentősebb a Magyar Néprajzi Atlasz munkálatainak irányítása és a végső formájának kialakítása. Munkája eredményeként 1980. végére teljesen elkészültek a Magyar Néprajzi Atlasz lapjai, így azok kiadását meg lehet kezdeni. E hatalmas munka az egész magyar néprajztudomány fejlődése szempontjából nagyjelentőségű.

Csaknem három évtizede működik az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékén, ez idő alatt a közép és fiatal etnográfus nemzedék egész sorát oktatta. Mint tudós elsősorban a település és kartográfia kérdéseivel foglalkozik. E munkássága egyik összefoglalása a *Kartográfiai módszer a néprajzban* (Akadémiai Kiadó, 1963) c. könyve. De számára az anyagi kultúra egyetlen területe sem idegen, amint erről munkásságának irodalomjegyzéke tanúskodik (megjelent az *Ethnographia* 1980. 495–500. lapjain). A néprajzi atlaszok elvi és módszertani kérdéseivel foglalkozó tanulmányai erősen hatottak a szomszédos országok ilyen jellegű vállalkozásaira is. Nemrégiben jelent meg *Vezérfonal népi építészetünk kutatásához* (Gilyén Nándorral, Műszaki Könyvkiadó, 1979) c. könyve, mely az elméleti és gyakorlati munka egységesítését szolgálja.

Barabás Jenőt munkássága révén nemcsak itthon, hanem külföldön is jól ismerik. Részese olyan nemzetközi vállalkozásoknak, mint amilyen az Európa Néprajzi Atlasza vagy az *Ethnologia Europaea*, melynek szerkesztő-bizottsági tagja. Az *Ethnographica Pannonica* nemzetközi néprajzi együttműködésnek elnökségi tagja, a magyar szekció elnöke.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság az 1970-ben alapított *Györffy István Emlékérmét* 11. alkalommal **Barabás Jenő**nek ítéli oda.

SZABÓ T. ATTILA

Nyugalmazott kolozsvári egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, kiemelkedő művelője az erdélyi, tágabban a magyar néprajznak meghatározó jelentőségű nyelvészeti, névtörténeti, irodalomtudományi és levéltári munkássága mellett. Az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* monumentális anyaga kötetről kötetre bizonyítja gyűjtött anyagában is, de a szavakhoz csatlakozó részletes tárgytörténeti magyarázataival is, hogy az etnográfia iránti elkötelezettsége ma is eleven. Az 1980 végén megjelent „Válogatott tanulmányok, cikkek” kötet sorozatának IV. darabja *Nép és nyelv* főcímmel túlnyomóan néprajzi, folklorisztikai tartalommal rendelkezik.

Szabó T. Attila tudatosan vállalkozott a harmincas évek elején az akkor szinte előzmény nélküli történeti–néprajzi kutatásokra. Azóta rendszeresen közzé is tette vizsgálati anyagát. (Életművének bibliográfiája megjelent a *Nyelv és múlt* c. kötetben, Bukarest, 1972.) Ebbéli tevékenysége úttörő jellegű és példaadó, serkentő napjainkban is. A *galambbúgos nagykapu az erdélyi régiségben* című **Balassa Ivánnak** ajánlott tanulmánya bizonyítja, hogy a recens kutatások sok évtizede megoldatlan problémáit tudta a történeti források néprajzi szemléletű elemzésével megnyugtatóan tisztázni.

Kissé elhomályosult az a tudomány- és intézménytörténetivé vált tény is, hogy kiemelkedő néprajzi, múzeumi gyűjtő volt **Szabó T. Attila**. A magyar nyelvterület egyik legnagyobb varrottas-, hímzés-gyűjteményét állította össze és adományozta annak idején az Erdélyi Múzeum Néprajzi Tárának. Ezen munka alapozta meg a **Palotay Gert** ruddal közösen írt tanulmányait, amelyek máig fontos eredményeket hoztak. **Szabó T. Attila** sokat tett azért, hogy 1930–1941 között a lehetőségekhez képest korszerűen fejlődjék az Erdélyi Múzeum néprajzi anyaga.

Recens gyűjtései, gyűjtőtábor szervezései az első kollektív kutatási együtteseket hívták életre előbb az Erdélyi Fiatalok, utóbb az Erdélyi Tudományos Intézet, illetve

múzeumi szervezetek keretében. E munkáira felfigyelt Györffy István és Viski Károly is, akikhez meleg barátság fűzte. Nem kis része volt abban, hogy a romániai tudomány-politika figyelme a néprajzi vizsgálatok támogatására irányult. Ezzel közvetve hozzájárult a fiatalabb kutatónemzedékek munkájának kibontakozásához. Részben a néprajzért-folklorisztikáért, részben a fiatalok szakmai kibontakoztatásáért felelősséget érző magatartása nyilvánult meg, amikor Kallós Zoltán *Balladák könyve* c. gyűjteményét gondozta, jegyzetekkel ellátva közrebocsátotta. A hazai folklorisztika fontos kézikönyvének szánta *Haja, haja virágom*. . . című virágének gyűjteményét, amit csak tudományos jegyzetei nélkül tehetett közzé.

Szabó T. Attila rendkívüli érdeme, hogy munkásságával folyamatosan biztosította a nyelvészet, néprajz és a művelődéstörténet, irodalomkutatás kapcsolatát. Olyan tudománytörténeti korszakban tette ezt, amikor nem merült még fel az igény az interdiszciplináris munkálkodásra, és ezzel a korszerű kutatómunka felé vezető utat kijelölte.

Mindezen munkásságának elismerését és az iránta való tisztelet kifejezését jelenti, hogy a Magyar Néprajzi Társaság az 1970-ben alapított *Györffy István Emlékéremet* 11. alkalommal Szabó T. Attilának ítéli oda.

BÁLINT SÁNDOR

A Magyar Néprajzi Társaság az *Ortutay Gyula Emlékéremmel* az utóbbi évek legértékesebb néprajzi alkotását: *A szögedi nemzet* c. monumentális munkát tünteti ki. A hazai néprajztudomány egyik legnagyobb egyéniségének szóló megkésett elismerés a szomorú hirtelenséggel elhunyt, szeretetre méltó Bálint Sándor egész életművére is vonatkozik, akinek hasonló kitüntetésben nem sokszor volt része. Bálint Sándor munkássága nem hasonlítható össze senkiével. Hűséggel és hatalmas tudományos felkészültséggel szolgálta kutatásaival és műveivel szűkebb hazájának, a szegedi nemzetnek, a magyar nyelvterület egyik legerőteljesebb, gyermekekben gazdag, szíket és homokot is meghódító népét, s azon keresztül az egész magyarság megismerését. A népi vallásosság és hitvilág kutatásában lépte túl csak e néprajzi csoport határait, de akkor az egész európai művelődéstörténet elmélyült ismeretében és összefüggéseinek látásában. Életét, tudományos tevékenységét, nevelő munkáját példaképpül hagyta ránk.

A Magyar Néprajzi Társaság az *Ortutay Gyula Emlékérem* első alkalommal való odaítélésével fejezi ki háláját és tiszteleg Bálint Sándor emlékének.

MARTIN GYÖRGY

Martin Györgyöt a magyar tánc kutatás vezetőjének nevezhetjük, aki felbecsülhetetlen áldozatokkal csak ennek a munkának él kora ifjúságától kezdve. Saját és személyes példája vezetésével kialakított munkatársainak kiterjedt gyűjtőmunkája nemcsak az egész magyar nyelvterületet felöleli, hanem közvetlen szomszédaink tánc kincsét is magába foglalja. Olyan mennyiségű és minőségű filmre rögzített táncanyagot, szalagra felvett zenei anyagot és adatgyűjteményt hozott létre, amellyel megteremtette az át-

fogó rendszerező, elemző és elméleti munka alapját. Elfogulatlan, tárgyilagos és hatalmas anyagismeretre épített elméleti munkássága egész Európában nagy megbecsülést szerzett e tudományterületnek, és sok más néprajzi szakterületre is megtermékenyítő hatással volt. Az összegyűjtött néprajzi anyag alapján több összefoglaló tanulmányt és könyvet írt. Munkái közül az Akadémiai Kiadó által nemrég megjelentetett könyvét *A magyar körtánc és európai rokonsága* (1979) az egész magyar néprajzi irodalom legjelentősebb alkotásának tekinthetjük az eltelt tíz évben.

E nagyszabású köteten kívül még számos olyan nagyobb tanulmányt és könyvet sorolhatnánk fel az elmúlt évekből, amelyek anyagukban, feldolgozási módszerükben és eredményeikben kiemelkednek. Pl. a magyar táncművelés táji tagolódásáról, történeti rétegeiről, szerkezeti elemzéséről írott munkái, valamint a magyar táncművelés tájanként összegyűjtött motívumtárjai, melyek nemcsak a magyar néprajztudomány gazdagodását, hanem az öntevékeny művészeti mozgalmak alapját is jelentik. A magyar táncművelés iskoláinak példájának vonzása és személyes fáradozása révén nemzetközi együttműködést teremtett meg, melyhez hasonlólt alig találunk más szakterületen. Szerény egyénisége és segítőkészsége, fáradhatatlan munkája mintaképpül szolgálhat.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság 1981-ben, első alkalommal Martin Györgyöt *Ortutay Gyula Emlékéremmel* tünteti ki.

TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ

Már középiskolás korában kezdett foglalkozni a jogi népszokások vizsgálatával. Érdeklődését a tematika iránt részben a falukutatók munkássága, részben Ortutay Gyula könyvei és Tálasi István előadásai ébresztették fel. 1940-től a kolozsvári egyetemen jogot, néprajzot és szociológiát hallgatott és főleg Viski Károly és Bónis György irányításával kezdett tudatosan foglalkozni a magyar jogi népszokások kutatásával, s végzett gyűjtéseket a mezőszegi, kalotaszegi és székelyföldi falvakban, valamint Bálványosváralján. Publikációi 1943-tól kezdve folyamatosan láttak napvilágot a jogi népszokások témakörében. Ezek között említhetjük a *Mártély népi jogélete* c. munkát (1944), a *Vásárhelyi testamentumokat* (1961), továbbá bányajogi kézikönyvét (1970), amelynek készítése során ugyancsak foglalkozott az idevágó jogi népszokásokkal.

Az 1981-ben megjelent *Magyar jogi népszokások* c. munkája első módszeres összefoglalása e kutatási terület „polgári jog” terminussal illelhető anyagának. A könyv hatalmas adatgyűjtésen át (forrásanyaga kiterjed az archívumokra és az élő néprajzi, tradicionális gyakorlatra is) mutatja be a problematika elvi-módszertani kérdéseit és foglalkozik a személy-társadalom viszonyával. E kitérő megalapozás után foglalkozik a szerző a társadalomban élő egyén életútjának jogi meghatározóival, a személyiség és jogok viszonyával, a házassággal, a családdal, a tulajdon problematikájával és a társadalmi kontroll, a társadalmi szankciórendszer funkciójával.

A munka interdiszciplináris, egyesíti magában az etnográfiai-társadalomnéprajzi, valamint a jogtudományi megközelítést. E szemléletmódból következik, hogy a néprajztudomány mellett a jogszociológia is kiemelkedő jelentőséget tulajdonít a benne foglaltaknak, nem kis mértékben azért, mert végső soron e két tudomány fölé is emelkedik, amennyiben a jog és az élet viszonyáról szól. Olyan megközelítés és válasz ez

ebben a vonatkozásban felvetődő problémákra, amely lehetőséget nyújt a gyakorlati alkalmazásra, ezen keresztül pedig a társadalmi életvitelnek és a jogi kodifikálásnak egyeztetésére, a kívánatos harmónia megteremtésére.

Tárkányi Szücs Ernő munkája kiemelkedő teljesítmény, olyan mű, amely Ortutay Gyula szellemében fogant, abban a kívánalmában, hogy a szűkebb szakmai teljesítmények a nép szolgálatában, a nemzeti érdekek elősegítésében is betöltsék a maguk előrevivő szerepét.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság az *Ortutay Gyula Emlékéremmel* első alkalommal Tárkányi Szücs Ernőt tünteti ki.

BARNA GÁBOR

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke mellett működő akadémiai kutatóhely tudományos munkatársa. Egyetemi tanulmányait 1973-ban fejezte be a KLTE történelem–latin–néprajz szakán. Kutatásainak fő területe a néphit és népszokások kérdéskörére terjed ki. Vizsgálatai elsősorban az Alföld területére irányulnak. E tárgykörben készítette több tanulmányát és egyetemi doktori értekezését is, amely *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén* címmel 1979-ben jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában.

Az eredményes kutató- és feldolgozó munka mellett 1973 óta rendszeresen részt vesz a tanszéki oktatásban is. Aktív tudományszervező tevékenységet fejtett ki az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomban és különböző regionális néprajzi kutatásokban (Tiszazug, Hortobágy, Szabadszállás, Nagykőrös stb.). Több nagyobb szakmai vállalkozásba is bekapcsolódott: a Szolnok megyei Néprajzi Atlasz munkálataiba, a palóckutatásba, a népi műemlékfelmérésekbe.

Eddigi tevékeny munkássága alapján a Magyar Néprajzi Társaság 1981-ben a *Jankó János Díjat* Barna Gábornak ítéli oda.

GERGELY PÁL

1902-ben született székely családból. Jogi tanulmányai után egy ideig a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalában dolgozott, majd az MTA Kézirattárában 1968-ig, innen ment nyugalomba. A Magyar Néprajzi Társaság egyik legrégebbi tagja, több cikluson át választmányi tag, s most magas korában is szinte valamennyi rendezvényünk látogatója.

Néprajzi szakirodalmi munkássága jelentős, több önálló néprajzi kiadványnak (Kriza János, Vikár Béla) gondozója. Irodalomtörténeti munkásságában kiemelkedő, hogy Arany János Összes Műveinek 13. és 14. kötetét Keresztury Dezsővel együtt szerkesztette. Foglalkozott Vörösmarty, Arany, Frankenburg Adolf és mások hagyatékának közzétételével, művelődéstörténeti alapon számos tengerentúli magyar utazó tevékenységének búvárlásával új ismereteket tárt fel. Bartók Béla életének megismeréséhez számos levelét adta közre, feltárva Kodály Zoltán kapcsolatát az Akadémiával. Részt vett olyan eligazító művek összeállításában is, amelyekkel az Akadémiai Könyvtár

speciális állagában ad tájékoztatást a kutatóknak. A Kézirattár értékeinek feltárását ma is folytatja, s ez jelentős tudománytörténetünk megismerésében.

Társaságunk vezetésében való résztvállalásáért és a néprajz területén végzett áldozatos munkássága elismerésül a Magyar Néprajzi Társaság Gergely Pált tiszteletbeli tagjává választja.

SCHEIBER SÁNDOR

1913-ban született Budapesten. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen Horváth Jánosnál szerzett bölcsészdoktori fokozatot. A hebraisztika tudományos művelésének elismeréseként 1945-től az Országos Rabbiképző Intézet tanára, 1950 óta igazgatója. Több tudományos akadémia és társaság tagja, dísztagja. Számos külföldi tanulmányút, konferencia résztvevője. Művei mintegy száz országban jelentek meg.

1974-ben *Foklór és tárgytörténet* címmel megjelent kétkötetes gyűjteményes munkáján kívül tanulmányainak száma meghaladja az ezret. Motívumtörténeti munkássága általánosan ismert, a folklorisztikai folyóiratokban ma ő a legismertebb magyarországi szerző. A zsidó folklor tudománytörténetének kiváló szakértője. A magyarországi zsidó művelődéstörténettel évtizedek óta behatóan foglalkozik, de a magyar irodalom klasszikusait is számos tanulmányban tárgyalta. Tanítványai közül több is részt vesz a nemzetközi és a magyar folklorisztika, művelődéstörténet kutatásában. „A magyarországi zsidó hitközségek monográfiája” című sorozat szerkesztőjeként alapvető tájékoztatást adott számos város és község hebraisztikai vonatkozásairól.

A Magyar Néprajzi Társaságnak több évtizede tagja, szakfolyóirataiban rendszeresen publikál. Impozáns életműve, intakt tudósi és teológiai tevékenysége méltán váltotta ki nemzedékek és kortársak nagyrabecsülését. Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság Scheiber Sándort egyhangúlag tiszteleti tagjává választotta.

MÁRKUS MIHÁLY

A közép-európai anyagi kultúra kutatások egyik kiemelkedő egyénisége. Széles területet átfogó fáradhatatlan gyűjtőmunkával mind a magyar, mind a szlovák néprajz-tudományt jelentősen gyarapította. Sokat tett annak érdekében, hogy a magyar néprajztudomány eredményeit Szlovákiában és a szlovák néprajztudomány eredményeit Magyarországon megismerjék. Sokirányú és hathatós munkássága alapján a Magyar Néprajzi Társaság Márkus Mihályt külföldi tiszteleti tagjává választja.

A Társaság új tagjai

1981. április 1-én felvett tagok:

Bakos Lászlóné – Gyöngyös; Balázs Gusztáv – Nyíregyháza; Burján István – Budapest; Domokos Mária – Budapest; Hankóczy Gyula – Miskolc; Hubert Gabriella – Budapest; Janovics Éva – Izsák; Karacs Zsigmond – Budapest; Nagy Veronika – Hód-

mezővásárhely; **Perger Gyula** – Győr; **Sabján Tibor** – Szentendre; **Szabó Károlyné** – Békéscsaba; **Szász Tünde** – Debrecen; **Szecsó Judit** – Miskolc; **Szulovszky János** – Debrecen; **Timár Irma** – Pécs; **Zsupos Zoltán** – Berettyóújfalu; **Maday Béla** – U.S.A.; **Winkel Toyce Corbett** – U.S.A.

1981. május 13-án felvett tagok:

Haid Katalin – Budapest; **Kisida Erzsébet** – Budapest.

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK

A Magyar Néprajzi Társaság vándorgyűlése Hódmezővásárhelyen (1981. június 19–21.)

A múltban és a jelenben egyaránt sokat foglalkoztak a tanyákkal. Több tudományos szak is érdekelt a tanyák sorsának megfigyelésében és irányításában. A Magyar Néprajzi Társaság már 1974-ben tartott egy ankétot a mezővárosok–falvak–tanyák kérdéseiről, 1979-ben jelent meg a hódmezővásárhelyi Szentí Tibor kitűnő lírai könyve a tanyák haláláról és 1980-ban egy akadémiai kiadású összegezés a tanyák történelmi múltjáról, most pedig Társaságunk ismét e kérdéshez nyúlt. A két évenként ismétlődő vándorgyűlésnek az adott időszerepét, hogy éppen száz éve született Vásárhelyen a szegény emberek nagy ismerője: Kiss Lajos néprajztudós, s a városra ezenkívül azért is esett a választás, mert az egyik legtanyásabb volt egész Magyarországon: 6000 tanyájában 24 000 ember élt, az összlakosság 40%-a. E mezőváros határa olyan messzire nyúlt, hogy felért egy kisebbfajta német fejedelemséggel. Egyik határrészéről, a vásárhelyi pusztáról az orosházi Nagy Gyula néprajzi trilógiát tudott írni.

1948-ban volt utoljára társasági vándorgyűlés Vásárhelyen, és egy emberöltő múltán ismét otthont adott. A város e három napja most mozgalmas volt: párhuzamos előadások, koszorúzások, kiállítások, folklór és más rendezvények egész sora kísérte a tudományos kutatók és az önkéntes néprajzi gyűjtők tanácskozásait. A rendezők között ott volt a Város Tanácsa, a Hazafias Népfront Csongrád Megyei Bizottsága, továbbá a TIT országos és megyei szervezete. Az önkéntes néprajzi gyűjtők mellett felvonultak a nyelvjárásgyűjtők is, őket a Magyar Nyelvtudományi Társaság patronálta. Több száz résztvevővel, mindig telt ház előtt zajlottak a rendezvények. Dr. Csizmadia Sándorné tanácselnök és dr. Dömötör János múzeumigazgató vezetésével a szervezők jó munkát végeztek, talán csak a „Kiss Lajos emlékkönyv” megjelenésének eltolódása volt az egyetlen komoly hiány. Egyébként az éppen hidegre fordult napokat a vásárhelyiek a tőlük megszokott meleg szeretettel pótolták.

A sokoldalú, többek között tanyakutatóként is tevékenykedő Kiss Lajost többen is méltatták, pályáját legrészletesebben a szintén helybeli születésű Tárkány Szücs Ernő mutatta be. Az emlékülés után a Társaság, a Város és a Népfront elhelyezte koszorúját Kiss Lajos kicsinyke szülőházának falán, valamint a szintén vásárhelyi születésű, a múlt században fiatalon elhunyt Török Károly síremlékén. Vásárhely a hagyományápolásban most is jelesen vizsgázott: nemrég nyílt meg Kiss Lajos kiadatlan kéziratait bemutató kiállítás a Városi Tanács épületében, továbbá egy Németh László szoba, nagy írónk vásárhelyi emlékeivel.

A Néprajzi Társaság vándorgyűlésének tudományos szekcióülései a tanyavilág és a tanyai életmód úgyszólván minden lényeges kérdését áttekintették. *A tanya (szórványtelepülés) és a város parasztkultúrájának differenciáltsága* összefoglaló címmel megrendezett tanácskozáson három nagy tematikai egységre bontva, párhuzamos szekcióüléseken foglalkoztak a következő témakörökkel: *Kultúra és differenciáltság; Szórványtelepülés-változatok és -életformák; A tanya a közelmúltban, jelene és jövője.* Az egyes szekcióülések nagyszámú etnográfus résztvevőin kívül történész és agrártörté-

nész szakemberek is tartottak előadásokat, korreferátumokat. A dunántúli szórványtelepülésekről is hangzottak el olyan előadások, melyek az Alföldre jellemző tanyákhoz megfelelő párhuzamot kínáltak. A szlovákiai Sonia Švecova és Márkus Mihály pedig a szomszédságból említett kissé távolabbi példákat. Legnagyobb érdeklődést kétségkívül dr. Márton János elvi jelentőségű előadása váltotta ki, amely megrajzolta a tanyák távlati jövőjét. A keceli, a szabolcsi és a mezőföldi tanyavizsgálatok tapasztalataira utalva ajánlotta a néprajzi kutatóknak, hogy kísérjék figyelemmel a tanyai hagyományos és az új termelési módok, a városi és a tanyai élet újszerű kapcsolatainak alakulását.

Változatos programmal tartotta – a vándorgyűléshez csatlakozva – X. országos találkozóját az önkéntes gyűjtők egyre népesebb és mind magasabb színvonalon szorgoskodó serege is: nevelők, diákok, lelkészek és ezúttal számos falusi, tanyai parasztember mutatta be gyűjtéseit. Az önkéntes néprajzi-nyelvjárási gyűjtés fejlődését a mind nagyobb önállóság jellemzi: paraszti önéletírók jelentkeztek, továbbá a néphit és a népi társadalom bonyolult, nehéz, buktatókkal teli kérdéseivel foglalkozó gyakorlott gyűjtők szólaltak fel. Szó volt a növénynevek és a helynevek mind teljesebb, sőt az utóbbi esetében már a lezáráshoz közeledő gyűjtések elvi és gyakorlati kérdéseiről is.

Kitűnő érzékkel rendezték meg a találkozókhoz illő kiállításokat, köztük a tanya a vásárhelyi festészetben, a vásárhelyi Plohn József pótolhatatlan értékű századforduló körüli fényképeinek kiállítását. Ezeket egyidejűleg dr. Hoffmann Tamás a Néprajzi Múzeum főigazgatója, és dr. Dömötör János, a Tornyai János Múzeum igazgatója nyitotta meg. A helybeli főiskola kertjében kocsik, szekerek, szánok bemutatója; a Béke szállóban pedig népi iparművészeti kiállítás volt látható.

A vándorgyűlés és gyűjtőtalálkozó résztvevői vasárnap befejezésül megtekintették a pusztaszeri emlékparkot, főként a polgárosodás egymástól eltérő szintjét tanulságosan reprezentáló szegedi, szentesi és makói tanyát, melyek az itteni szabadtéri múzeumban kerültek felállításra. A vásárhelyi tanyamúzeum nem itt, hanem a város határában: Kopáncson látható, a résztvevők természetesen ezt is felkeresték és gyönyörködhettek a frissen, szemük előtt készült vízzel locsolt padlódíszekben.

A szervezésben és lebonyolításban kezdettől mindvégig oroszánrészt vállalt dr. Tálasi István akadémikus – maga is Vásárhely egyik legjobb ismerője – értékelte a találkozó eredményeit.

Minden ilyen találkozó egy-egy mérföldkő: jelen alkalommal kerültünk talán legközelebb a tanyák életének megértéséhez, sorsuk eddigieknél is felelősebb és szakszerűbb intézéséhez. Önkéntes gyűjtőink megmutatták szakmai továbbképzésükből adódó többlettudásukat: főként a népi egyéniségek írásban való mind gyakoribb jelentkezése volt örvendetes. A jó „tanár” akkor végez igazán eredményes munkát, ha idővel „feleslegessé” tudja tenni magát.

Katona Imre

Az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság 1977-ben alakult azzal a céllal, hogy a világ bármely pontján folyó hungarológiai kutatásokat és felső szintű oktatást támogassa, a hungarológus kutatóknak külön nemzetközi fórumot biztosítson.

A taglétszámában rövid idő alatt megerősödött társaság első kongresszusát 1981. augusztus 10-től 14-ig tartotta Budapesten. Az előkészítő bizottság két nagy központi témát jelölt meg a kongresszus résztvevői számára: 1. A magyar filológia (hungarológia) oktatása Magyarországon kívül; 2. A magyar vers. A mintegy háromezres résztvevő közel egyharmada érkezett külföldről, huszonöt országból. Az elhangzott százharminc előadás nagyobb része az első témakörhöz tartozott. Az előadók beszámoltak szinte minden jelentős nem magyarországi hungarológiai kutatóhely, egyetem és főiskola munkájáról. Az előadások sorát két kerekasztal-értekezlet egészítette ki: 1. A külföldi lexikonok és enciklopédiák magyar vonatkozású címszavai; 2. A „Bevezetés a hungarológiába” című kézikönyv tervezete. Az előadásokat témakörök szerint elkülönítve a Tankönyvkiadó és az Akadémiai Kiadó fogja megjelentetni.

A kongresszus keretében került sor első ízben a „Lotz János” Emlékérem átadására. Ezt a kitüntetést a Társaság a Magyarország határain kívül élő kiemelkedő hungarológusok számára alapította.

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság közgyűlését a kongresszus utolsó napján tartották. Ekkor jelentették be, hogy a második hungarológiai kongresszust előreláthatólag 1986-ban Újvidéken fogják megtartani.

K. L.

Szovjet–magyar együttműködési ülésszak

1981. szeptember 7–11-e között a két ország társadalomtudományi együttműködését ünneplő ülésszakot tartottak Budapesten és Sopronban, amelyen P. N. Fedoszjev, a SzUTA alelnöke, az SzKP Központi Bizottsága tagjának vezetésével a legjelentősebb szovjet társadalomtudományi intézmények vezetői vettek részt. A Magyar Tudományos Akadémia meghívására Ju. V. Bromlej, a Szovjet Tudományos Akadémia főtítkárhelyettese, a SzUTA Néprajzi Intézetének igazgatója is hazánkban tartózkodott. Bromlej akadémikus, aki a szovjet–magyar történelem vegyesbizottság alelnöke, felszólalásában és a szocialista életmód kutatásával foglalkozó előadásában igen pozitívan emlékezett meg az MTA Néprajzi Kutató Csoport által kiadott *Magyar Néprajzi Lexikon*ról. A többkötetes munkát példamutatónak tartotta a moszkvai testvérintézet számára, amely most készíti elő hasonló vállalkozást. Kifejtette, hogy nagy várakozással tekint az előkészületben lévő *Magyarság Néprajza* kiadása elé, mert az nagy mértékben elősegíti, hogy a szovjet etnográfusok összefoglaló képet kapjanak az intenzíven folyó magyar kutatásokról, amely eljutott a szintézisig. Bromlej akadémikus előadásában kiemelte a néprajz interdiszciplináris jelentőségét a többi társadalomtudomány számára, amely a kultúra mechanizmusának jelenségeivel foglalkozik mind diakronikus, mind pedig szinkron aspektusban, mint amilyen pl. a szocialista életmód kutatásának fontossága a néprajz részéről. Bromlej üdvözölte az egyre bővülő szovjet–magyar néprajzi együttműködést, amely előkelő helyet kapott a két ország akadémiai közötti társadalomtudományi együttműködés tervében az 1981–1985. közötti időszakban. Az egyezményt a két delegáció ünnepélyes keretek között Sopronban írta alá, amely azonnal hatályba is lépett.

Ju. V. Bromlej professzor felszólalása csakúgy mint a vele folytatott beszélgetés megerősíti a hazai néprajzkutatásunk eddigi elvi és gyakorlati szempontjait, amely a szovjet néprajztudomány marxista módszerét átvéve egyrészt történeti beállítottságú, másrészt pedig a jelen problémáira fordít megkülönböztetett figyelmet. Ennek következtében a néprajz nemcsak elméleti jellegű tudomány, hanem egyben a társadalmi élet gyakorlati felhasználására is alkalmas.

A szovjet–magyar néprajzi együttműködés keretében került sor 1981. szeptember 14–19. között a Sámánizmus-konferenciára Sárospatakon, valamint Bodrogi Tibor, az MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatója meghívására a Moszkvában megrendezésre kerülő európai etnográfusok és folkloristák társaságának (SIEF) második nemzetközi konferenciájára. A nemzetközi konferenciára az egyik tudományos szekció elnökéül hívta meg a szovjet fél Bodrogi Tibort.

Veres Péter

Amerikai–magyar folklór konferencia Budapesten és Kecskeméten

1979. szeptemberében a Magyar Tudományos Akadémia és az American Council of Learned Societies megegyezett abban, hogy több kutatási területen is (összehasonlító irodalomtudomány, történettudomány, nyelvészet, szociálpszichológia és néprajz, valamint folklór) rendszeres együttműködést kezdeményeznek.

A néprajz és a folklór terén a megállapodás amerikai és magyar szakemberek közös terepmunkáját irányozza elő egy amerikai magyar csoportnál, valamint olyan magyarországi területeken, amelyeknek néprajzi képe hozzájárulhat az amerikai magyarok beilleszkedésének, etnikus tudatának jobb megértéséhez. (Az egyezményben még csak vázlatosan kitűzött közös kutatási feladat terve azóta már pontosabb megfogalmazást is kapott.) Az egyezmény előírt továbbá Magyarországon egy kétoldalú folklór tanácskozást a folklorizmus kérdéskörében. Ennek a konferenciának az időpontját a két fél úgy választotta ki, hogy a július 20–21-én Budapesten megtartott tanácskozás után az amerikai és a magyar résztvevők bekapcsolódhassanak a VII. Nemzetközi Dunamenti Folklór Fesztivállal kapcsolatban Kecskeméten és Szekszárdon rendezett nemzetközi folklorizmus-tanácskozás munkájába is.

A kétoldalú tanácskozásra az amerikai fél 5 főből álló küldöttséget küldött. Dégh Linda professzor már egyébként is Magyarországon tartózkodott más ösztöndíjjal, hozzá csatlakozott Inta Gale Carpenter, a bloomingtoni Folklór Intézet helyettes igazgatója, Alan Jabbour, a Kongresszusi Könyvtár keretében működő „American Folklife Center” igazgatója, Barbara Kirshenblatt-Gimblett, a New York City University professzora és Barre Toelken, az University of Oregon professzora. Részt kellett volna vennie a konferencián Richard M. Dorson professzornak is Bloomingtonból, aki azonban elutazása előtt kapott súlyos szívrohama következtében nem jöhetett el. A konferenciának három antropológus résztvevője is volt, William G. Lockwood (University of Michigan), Hollós Marida valamint Sozán Mihály, akik korábban már huzamos kutatásokat végeztek Magyarországon.

A konferencia magyar előadói, referensei közt folkloristák és etnográfusok (Bakó Ferenc, Dömötör Tekla, Fejős Zoltán, Hofer Tamás, Hoppál Mihály, Kríza Il-

dikó, Kósa László, Kresz Mária, Voigt Vilmos) mellett történészek, művészettörténészek is szót kaptak (Gellén József, Kovács Ilona, Puskás Júlia, Sármány Ilona), akik részben a népművészetből merítő művészi mozgalmak történetét világították meg.

A konferencia feladatát Bodrogi Tibor és Köpeczi Béla akadémikus megnyitó beszédei abban határozták meg, hogy

1. az amerikai és a magyar kutatók széleskörűen tájékozottassák egymást szaktudományuk helyzetéről,
2. vizsgálják meg a folklór jelenlegi társadalmi jelentőségét két igen különböző társadalomban,
3. tisztázzák a kétoldalú egyezményben tervezett közös kutatás elméleti alapjait és a további együttműködés lehetőségeit.

Az elhangzott referátumok (amerikai részről hét, magyar részről tizenhárom) megvilágították, hogy maga a folklór is, az etnikus folyamatok is, s a folklór másodlagos használata napjainkban milyen lényeges eltéréseket mutat az amerikai és a kelet-közép-európai, szorosabban a magyar társadalomban. Az amerikaiak számára saját társadalmukból ismeretlen volt a népi kultúra nagy szerepe a művészeti mozgalmakban, általában a nemzeti kultúrában. Számunkra viszont saját tapasztalatunkból kevésbé lehetett ismert az a „nagyvárosi etnicitás” és az az „új etnikus hullám”, ami Amerikában jelenleg a folklór iránti jelentős társadalmi érdeklődés mozgatóereje. Sok szó esett az amerikai magyar csoportok körében végezhető néprajzi kutatás lehetőségeiről is, az amerikai magyarok beilleszkedéséről a jelenlegi etnikus összképbe. Egy-egy előadást néha 15–20 hozzászólás is követett. Úgy tűnik, a konferencia megfelelt a kitűzött három feladatnak és talán kiindulópontjává válhat a két ország szakemberei közt egyébként is meglévő személyes tudományos kapcsolatok szervezett formában való továbbépítésének.

Hofer Tamás

Beszámoló a Nemzetközi Kárpát–Balkán Bizottság munkáüleseiről (Moszkva, 1981. június 1–5.)

Amint azt már korábban hírül adtuk, a Nemzetközi Kárpát–Balkán Bizottság a térségben érdekelt szocialista országok néprajzkutatóinak együttműködésével 3 nagyobb vállalkozásba fogott. Az elkövetkező 5 év folyamán elkészíti és publikálja:

1. a Kárpát–Balkán terület népi építészetének monográfiáját;
2. a hajdú–betyár folklór (a XVI–XIX. sz.-i népi felszabadító mozgalmak népköltészetének) monográfiáját;
3. a térség állattartásának és pásztorkodásának néprajzi monográfiáját.

Az idén a SZUTA Néprajzi Intézete meghívására és rendezésében került sor a népi építészeti és folklór munkabizottság soros munkáülésére. Magyar részről a népi építészeti szekcióüléseken Fűzes Endre az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa, a folklór szekció munkájában pedig Küllős Imola az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tudományos munkatársa vett részt.

A népi építészeti munkabizottságban V. Frolec vezetésével az előre kialakított programnak megfelelően a szovjet, csehszlovák, magyar, lengyel, bolgár és jugoszláv

kutatók bemutatták a készülő nemzeti monográfia megírt első fejezetét, s megvitatták e fejezet tartalmi és terjedelmi kérdéseit. Továbbá bemutatták és értelmezték az építé-
szet különböző jelenségeit ábrázoló térképlapjaikat is.

A munkaülések során határozatot hoztak a következő munkaértekezletig meg-
írandó fejezetek tartalmáról, terjedelméről s az ehhez kapcsolódó fotó-, rajz- és tervrajz
mellékletekről, a folyamatban lévő munkák leadásának határidejéről. Döntés született
arról is, hogy a legközelebbi munkaértekezletre 1982. májusában Budapesten kerí-
tenek sort.

A folklór szekció munkáját B. Ny. **Putyilov** vezette, s bevezető előadásában örö-
mét fejezte ki, hogy egyre nő a betyárfolklór vizsgálatában résztvevő kutatók száma.

Az ülésen ezúttal bulgár és jugoszláv kutatók is jelen voltak, nem is szólva a
népes és neves szovjet munkatársi gárdáról. Első ízben találkoztunk pl. kijevi kollé-
gákkal, pedig az ukrán hajdemák folklór szerves részét alkotja a tervezett nemzetközi
monográfiának.

Mivel N. **Rucskina** személyében a görög kleftisz daloknak és V. M. **Gacak** bekap-
csolódásával a keleti-román hajdú-folklórnak is akadt szakembere, a munkaértekezlet
sürgette a terület egyetlen fehér pontjának, az albán folklórnak mielőbbi feltárását is.

A folklór szekció ülésein részint nagyobb lélegzetű problémafölvezető ill. az ed-
digi eredményeket összefoglaló előadások hangzottak el, részint a korábbi határozat
szellemében elkészített részfejezetek bemutatására került sor. A kollektív munka né-
hány metodikai kérdése rendkívül élénk, nyílt vitákra adott lehetőséget. A munkaülés
végül határozatot hozott az elvégzendő feladatokról és azok határidejéről. Ezek a
következők:

– A résztvevő országok 1981. szeptember végéig elkészítik saját betyárfolklóruk
válogatott szakbibliográfiáját;

– 1981. decemberéig pedig megírják saját hajdú- (betyár-) folklór monográfiájuk
bevezetőjét, amelyben tisztázzák a problematika társadalmi-történeti vonatkozásait,
a terminológiai kérdéseket;

– valamint elkészítik az első fejezetet is, amely az egyes nemzeti folklórok mű-
faji összetételéről ad jellemzést.

Az értekezlet résztvevői megállapodtak abban is, hogy a következő munkaülésre
elkészítik nemzeti hajdú- (betyár-) folklóruk téma-, szüzsé- és motívum *mutatóját*,
valamint összeállítják a hagyományokban előforduló betyár „hősök” *névjegyzékét*.
A szekció vezetője B. Ny. **Putyilov** javasolta, hogy a legközelebbi munkaülésre 1982.
májusában Budapesten kerüljön sor.

Befejezésül néhány elismerő szóval kell adóznunk a SZUTA Néprajzi Intézete
vezetőségének és kutatóinak, akik minden tekintetben kifogástalan házigazdának bizo-
nyultak. Ennek köszönhetően a munkaértekezlet nemcsak eredményesen, hanem élmé-
nyekben gazdagon zárult.

Küllös Imola

A CSEMADOK KB Néprajzi Albizottságának üléséről
(Bratislava, 1981. február 21.)

A CSEMADOK KB Néprajzi Albizottsága februári ülését ezúttal a járási néprajzi albizottságok elnökeinek és vezetőségi tagjainak bevonásával tartotta meg. A negyed-évenként rendszeresen sorra kerülő albizottsági ülés programja gazdag tartalommal rendelkezett. Többek között szó esett a múlt évi „Tavaszi szél...” országos népdalversenyéről, amelynek megrendezésére két évenként kerül sor. Az 1980-ban a folklórcsoportok bevonásával kiszélesített hagyományápoló és hagyományőrző vetélkedő körül heves vita alakult ki az új koncepció pozitív és negatív tapasztalatai alapján. A következő, 1982-es versenybe tervek szerint az ifjúságot is bekapcsolnák külön kategóriában (amennyiben a CSEMADOK KB Elnöksége ezt jóváhagyja). Így a hagyományápolásban az ifjúság számára is fórumot lehetne biztosítani.

A továbbiakban megtárgyaltuk a zselizi Országos Népművészeti Fesztivál szervezési kérdéseit, valamint a folklórműsor és a népművészeti kiállítás megfelelő szintű biztosítását. A hagyományápolás „színpadi lehetőségeinek” megteremtése után újból felvetődött a CSEMADOK KB Néprajzi Albizottsága tagjainak kollektív belépése a Szlovák Néprajzi Társaságba, aminek célja mindenek előtt a zökkenőmentesebb és rendszeresebb magyar nemzetiségi néprajzi gyűjtés és publikálási lehetőség tágabb körű biztosítása. Ez a terv, megfelelően az 1979. évi dunaszerdahelyi „A magyar nemzetiség néprajzi kutatása Csehszlovákiában” c. országos tanácskozáson elhangzottaknak, lehetőséget keres az állami és társadalmi szervek részéről egy magyar nemzetiségi központi néprajzi múzeum létrehozására Dunaszerdahelyen. A CSEMADOK KB erre vonatkozó beadványát továbbította az állami szervezeteknek, amelyről jelenleg folynak a tárgyalások.

A Néprajzi Albizottság minden évben más helyen szervezi meg tíz napos nyári szemináriumát, amelyen a legaktívabb néprajzi gyűjtők bevonásával gyűjtést végeznek. Ez év júliusában a galántai járást vették tervbe.

A CSEMADOK KB Néprajzi Albizottságának egyetlen publikálási lehetősége az aránylag rendszertelenül megjelenő „Néprajzi Közlések” című sokszorosított kiadvány, melynek kiadási ideje gyakran eltolódik. Az ülés utolsó pontja a CSEMADOK KB néprajzi és történelmi albizottságai közötti szorosabb kapcsolat kiépítésével foglalkozott.

D. Varga László

Kognitív antropológiai szeminárium

Az MTA Kultúrantropológiai Munkabizottsága 1981. július 30. és augusztus 1. között kognitív antropológiai szemináriumot szervezett Budapesten, az MTA Néprajzi Kutatócsoportnál. A szeminárium munkáját Oswald Werner professzor, a kognitív antropológiai kutatások egyik vezető személyisége irányította. Werner professzor 1928-ban született Rimaszombatban és 1963 óta tanít az Egyesült Államokban, ahol jelenleg a Northwestern University (Evanston, Illionis) antropológiai tanszékének a vezetője. Antropológiai kutatásait két irányban folytatta és folytatja: egyrészt közel két évtizede végez elmélyült terepmunkát a navajo indiánok körében, másrészt pedig (részben

erre az empirikus anyagra építve) egyik kidolgozója és irányítója a kognitív antropológiai kutatásoknak.

A kognitív antropológia fő tétele, hogy a kultúrát a nyelven keresztül próbálja megragadni és leírni. Tehát nem a nyelvet és a kultúrát vizsgálja, hanem a kultúrára jellemző (és különböző jellegű, mentális, ideológiai, szociológiai stb.) sajátosságok nyelvi megnyilvánulásait elemzi. A szeminárium előadássorozatában Werner professzor igen részletesen tárgyalta a kognitív antropológia legfontosabb problémáit. Ennek során szóba kerültek a néprajzi-antropológiai anyaggyűjtés episztemológiai problémái, az adott kultúrára jellemző lexiko-szemantikai, taxonómiai és modifikációs viszonyok, valamint a különböző döntéshozatali modellek. A kognitív antropológia szempontjai jól érvényesíthetők az érték- és normarendszerek, valamint a csoportdinamika kutatása során is. A három napig tartó, elmélyült munkát és nagy figyelmet igénylő előadássorozatot rövid, egynapos terepmunka zárta, amelynek során Werner professzor a gyakorlatban is bemutatta az általa javasolt metodika használhatóságát.

Nem valószínű, hogy e néhány nap hatására jelentősebb kognitív antropológiai kutatások indulnának meg Magyarországon. A szeminárium azonban mindenképpen egy nagyon hasznosnak és fontosnak tűnő posztgraduális képzési formának bizonyult, a fiatal hazai néprajzkutatók egy csoportját hozzásegítette a nemzetközi antropológiai kutatások egyik fiatal, de annál szebb és lényegesebb eredményekkel bíró ágának a megismeréséhez.

np.

Az Európai Etnológiai és Folklor Nemzetközi Társaság második kongresszusa

Az európai etnológusok és folkloristák nemzetközi társaságának (SIEF) első kongresszusán (Párizs, 1971) elhatározták, hogy a következő találkozót szocialista országban tartják meg. A nemzetközi társaság igazgatótanácsa az 1980. június 3–7-e közötti munkaülésem arra az elhatározásra jutott, hogy a második kongresszust a Szovjetunióban rendezik meg, mégpedig 1982. szeptember 30 – október 6. között Szuzdalban.

A tervek szerint az egyes szimpoziumok előadóinak száma nem haladhatja meg a 15 főt. A kongresszus hivatalos nyelve angol és orosz, de lehet német és francia nyelven is előadást tartani. A szovjet szervező bizottság Ju. V. Bromlej elnökletével a következő tíz szimpoziumot készíti elő:

1. Állandóság és változás a mai európai országok kulturális rendszerében. Elnök: K. V. Csisztov
2. A városi néprajz: részkutatások, problémák és módszerek. Elnök: M. G. Rabinovics
3. Európa lokális és regionális közösségei. Elnök: N. N. Gracianszkaja
4. A háború utáni Európában végbemenő ethnokulturális és ethnodemográfiai folyamatok. Elnök: P. P. Pucskov
5. Európa és a szomszédos területek néprajzi atlasza. Elnök: Sz. I. Bruk
6. Európa és más kontinensek kultúráinak kölcsönhatása. Elnök: L. E. Kubbel

7. Családi és jelesnapok szokások. Elnök: V. K. Szokolova
8. Az egyetemes néprajz problémái. Elnök: A. I. Persic
9. Etnogenezis és etnikai történetek problematikája az európai népeknél. Elnök: Sz. A. Aratunjan
10. Európai népek recens folklórjának formái, feltételei, funkcionálása. Elnök: B. A. Putyilov

SZEMÉLYI HÍREK

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tárgyi Néprajzi Tanszékére 1981. július 1-től dr. Paládi-Kovács Attila kandidátus, az MTA Néprajzi Kutató Csoport volt igazgatóhelyettese nyert docensi kinevezést.

*

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem újonnan megalakult Művelődéstörténeti Tanszékére 1981. július 1-től dr. Kósa László kandidátust, az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos főmunkatársát docensnek nevezték ki.

*

A szegedi József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének tudományos gyakornoka 1980. szeptember 1-től Hubert Gabriella.

*

A Néprajzi Múzeum osztályvezetőjévé nevezték ki 1981. június 1-től dr. Szilágyi Miklóst, a Tolna megyei Múzeumi Szervezet volt igazgatóját.

*

A Magyar Mezőgazdasági Múzeumba kapott muzeológusi kinevezést 1980. december 1-től dr. Knézy Judit, a kaposvári múzeum munkatársa.

MÚZEUMI HÍREK

Néprajzi kutatások Szolnok megye múzeumaiban

Jóllehet Szolnok megyében nagymúltú a múzeumi élet, gyűjteményei mégis igen fiatalok. Csupán az 1874-ben alapított jászberényi múzeum vészelte át a XX. század viharos évtizedeit, s mondhat régi keletű anyagot magáénak. Az 1950-ben meginduló néprajzi gyűjtések csak kezdeti lépések. A múzeumok vezetői, tiszteletdíjasai valamennyi múzeumi szakággal foglalkoznak, s csak az 1960-as éves elejétől teremtdők meg a jelentősebb tárgygyűjtés anyagi, épületbeli és személyi feltétele. Jellemző, hogy a szolnoki múzeum anyaga az 1950-es évi néprajzi tárgyszámnak hússzorosára emelkedett napjainkig, de a tiszafüredi vagy karcagi gyűjtemény is meghatszorosódott azóta. Múzeumaink legfőbb erőssége a jelentős gyűjteményi anyag, amely a nyilvántartási előírásoknak megfelelően 90%-ban mutatózott és leltározott. Az 1980. december 31-én lezárt leltárkönyvek alapján ilyenek számszerű eredményeink:

múzeum	tárgyak száma	adattári lap	fotók száma
Damjanich Múzeum, Szolnok	11 659	96 339	25 680
Jász Múzeum, Jászberény	3 073	3 879	5 192
Györffy István Nagykun Múzeum, Karcag	5 835	44 010	22 496
Kiss Pál Múzeum, Tiszafüred	3 075	6 838	5 302
Finta Múzeum, Túrkeve	1 841	8 715	3 100
Tiszazugi Földrajzi Múzeum, Tiszaföldvár	809	9 338	9 000
Helytörténeti Gyűjtemény, Törökszentmiklós	1 126	944	—
Összesen:	27 418	170 063	70 770

Múzeumaink közül állandó kiállítás van (s ebben a néprajzi anyag nagy szerepet játszik) Túrkeven (1967), Karcagon (1973), Jászberényben (1975), Tiszafüreden (1978) és Tiszaföldváron (1981). A szolnoki kiállítást ezévben rendezik át. Említett múzeumaink hálózatát több kisebb gyűjtemény egészíti ki. Ezek mintegy 6-7000 néprajzi tárgyat őriznek, anyaguk korszerű, peremlyukkártyás nyilvántartásba vétele éppen most folyik. Közülük a kunszentmártoni, kisújszállási, mezőtúri, jászapáti, jászákóhalmi és jászágói gyűjtemények emelkednek ki, s folytatnak gyűjtő és kiállító tevékenységet a múzeumi szervezettel együttműködve.

Míg a tárgyak jórészt a muzeológusok munkája eredményeként kerültek a gyűjteménybe, addig adattári anyagunk egy részét kiépített társadalmi gyűjtőhálózatunk is gyarapította. Az utóbbi öt évben mintegy 40–50 pályamunka készült irányításukkal. Kiemelkedő gyűjtőink megsokszorozzák a múzeumi szervezet erejét, realissá teszik túlfeszítettnek tűnő néprajzi terveinket. A gyűjtők munkája színvonalának mértéke az, hogy országos kiemelt díjak, első és második helyek egész sorának megszerzése fűződik nevükhöz.

Mind a tudományos, mind a muzeológiai munka a megyében területi felelősök között oszlik meg. Egy-egy terület gazdája immár évtizedek óta kutatja a rábízott népcsoportot, tájat; publikálja eredményeit. Tóth János és Szabó László a Jászságot, Bellon Tibor és Őrsi Julianna a Nagykunságot, Füvessy Anikó Tiszafüred környékét, Gulyás Éva Szolnok és Törökszentmiklós vidékét vizsgálja intenzíven. Közös vállalkozás a Tiszazug kutatása, melyben a Debrecenben lakó Barna Gábornak – ki egykor nálunk dolgozott – szintén nagy szerepe van. Általában e terület földrajzi neveinek gyűjtését is a tájjal foglalkozók szervezik, s ebben a kutatásban a jászberényi Tanítóképző Akadémia magyar tanszékével közösen dolgozunk. A Jászság (szervező: Farkas Ferenc), a Tiszazug (szervező: Horgosi Ödön) és a szolnoki járás (szervező: Szabó István és Szabó László) már az alapgyűjtés szintjén s részben ellenőrzött formában adattárunkban van. Ki-ki a rábízott tájegység kutatását történeti néprajzi módszerekkel is vizsgálja, s arra törekszik, hogy összefoglaló munka készüljön belőle. Bellon Tibor *Nagykunság* című munkája már megjelent a Gondolat Kiadónál, ugyanitt van sajtó alatt Szabó László *Jászság* könyve. Előkészítés alatt áll a több szerzős Tiszazug is a kismonográfia sorozatban. Füvessy Anikó szerkesztésében most készül Tiszafüredről egy tanulmánykötet, amely az egész tájat reprezentálja. Barna Gábor már megszerkesztette a tiszazugi Csépa község (palóc kirajzás) 35 íves, több szerzős kötetét. E kötetek átfogóan vagy egy település képén keresztül képviselik az egész táj problematikáját, előkészítik a majdani összefoglalást.

A múzeum néprajzi munkaközösségének munkamódszerére mindig jellemző volt az, hogy valamely kollektív vállalkozás részeseiként képezték tovább magukat, és így tekintették át az egész megyét. 1962–1975 között a Szolnok megyei Néprajzi Atlasz (SZMNA) jelentett közös munkát, majd a földrajzi nevek gyűjtése, illetve a jászdózsai monográfikus vizsgálat és a Tiszazug kutatás. Az SZMNA első része 1974/75-ben megjelent, s 1981-ben hagyja el rotaüzemünket a második rész. 1973-ban a Palóc Kutatás segítségével kiadtunk egy tanulmánykötetet jászdózsai anyagunkból is (*Jászdózsa és a palócság*. Eger–Szolnok, 1973. Szerk.: Szabó László). Jelenleg a Helikon Kiadó sorozatába írandó népművészeti kötet, valamint a „Szolnok megye néprajzi monográfiája” c. vállalkozás előkészítő munkái kapcsolják össze munkatársainkat.

A kollektív munka, illetve a területi kutatások mellett kinek-kinek szűkebb kutatási témája is van, amelyet országos kitekintéssel vizsgál. Tóth János a kézműipart és a szőlőművelést, Szabó László a magyar népi társadalmat, illetve az Alföld egész kultúráját, Bellon Tibor a paraszti gazdálkodást, a mezővárosok gazdasági struktúráját, Füvessy Anikó a tiszafüredi fazekasságot, a zsákmányoló gazdálkodást és a népi táplálkozást, Gulyás Éva a néphitet, jelesnapi szokásokat és a szakrális néprajzot, Őrsi Julianna a népi társadalmat (különösen az exogámia-endogámia hatását egy-egy közösség kultúrájára), Ba-thó Edit a néptáncot, gyermekjátékokat és általában a zenés-táncos alkalmakat kutatja.

Számos tanulmány, tanulmánykötet mellett munkatársainknak több önálló, jelentős összefoglalása látott napvilágot: Bellon Tibor: *Karcag város gazdálkodása*. Szolnok, 1973. – Uő.: *Nagykunság*, Bp., 1978. – Szabó László: *Munkaszervezet és termelékenység a magyar parasztságnál a XIX–XX. században*. Szolnok, 1968. – Uő.: *A társadalom néprajz alapvető kérdéseiről*. Szolnok, 1970. – Uő.: *A jász etnikai csoport I.* Szolnok, 1979. – Uő.: *A magyar rokonsági rendszer*. Debrecen, 1980. – Gulyás Éva: *Jászdózsa néphite*. Bp., 1976. – Gulyás Éva–Szabó László: *Túl a Tiszán a szendrei határban* (Népballadák és históriás énekek Szolnok megyéből). Szolnok, 1976. – Szabó István–Szabó László: *Házasodjunk hajajaj...* (Lakodalmi szokások régen és most Szolnok megyében). Szolnok, 1977. Önálló munkaként megjelenés alatt áll több doktori értekezés is (Füvessy Anikó: *A Bódva völgy méhészete*. – Gulyás Éva: *Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai*. – Őrsi Julianna: *Karcag város társadalma a XVIII–XX. században*). Tanulmányaink az országos fórumokon kívül múzeumi évkönyvekben, s főként saját kiadványainkban jelennek meg (Szolnok megyei Múzeumi Évkönyv, Múzeumi levelek, Szolnok megyei Múzeumi Adattár, Damjanich János Múzeum Közleményei, Jászsági füzetek, Karcagi füzetek, Tiszazugi füzetek, a türkevei Finta Múzeum jubileumi évkönyvei, a Jász Múzeum jubileumi évkönyve). Rendszeresen publikálnak etnográfusaink a „Jászkunság” című negyedéves folyóiratban is.

Országos vállalkozásokba (Néprajzi Lexikon, Új Magyarország Néprajza, Helytörténeti Lexikon, Népi Műemlékfelmérés) mindig bekapcsolódtunk, s munkatársaink java jelenleg is rendszeres előadója az országos és regionális konferenciáknak. Sőt nemcsak néprajzi, de történész, művészettörténész, legújabbkori történész, agrártörténész találkozóknak is aktív részesei. Valamennyi etnográfus muzeológus egyetemi doktori címet szerzett, ketten a kandidátusi fokozatot is elnyerték, s két kollégánk kandidátusi értekezésén dolgozik. Etnográfusaink közül többen rendelkeznek állami középfokú nyelvvizsgával, s ez megkönnyíti külföldi kapcsolatok felvételét, a tájékozódást. Szakkönyvtárunkba 1960-tól 23 különböző idegennyelvű néprajzi folyóirat jár (angol, német, cseh, szlovák, szerb–horvát, svéd, orosz nyelvű), s a debreceni KLTE Néprajzi Intézete lehetővé teszi a ritka külföldi munkákhoz való rendszeres hozzájutást is. Kiadványaink külföldi cserekönyvek beszerzését is biztosítják.

Szabó László

A jászapáti Vágó Pál Helytörténeti Gyűjtemény

Jászapátiban a múzeumalapítás gondolata igen régi keletű. A helybeli gimnázium az 1920-as években már jelentős régészeti és néprajzi gyűjteménnyel rendelkezett, de sajnos az anyag nagy része a háború éveiben elpusztult. A felszabadulást követően újabb helyi próbálkozások indultak a múlt kallódó értékeinek összegyűjtésére és megőrzésére.

1954-ben Kaposvári Gyula megyei múzeumigazgató kezdeményezésére műemlékké nyilvánították Vágó Pál festőművész egykori szülőházát, ami abban az időben mint rendőrségi étkezde funkcionált. A konyha kiköltözése után megkapott helyiségekben a Jász Múzeum rendezett kiállításokat (Rákóczi emlékkiállítást, Bútor Gábor

jászapáti fazekas kiállítását stb.). A kibontakozó honismereti mozgalom hatására egyre sürgetőbbé vált egy állandó helytörténeti gyűjtemény kialakítása. A község történeti és néprajzi emlékeit őrző gyűjtemény létrehozását elsősorban a helybeli Honismereti Szakkör, azon belül is Bistey László volt községi jegyző és Szikszai Gábor iskolaigazgató szorgalmazta.

Bistey László, aki 1951-től mint ingatlanközvetítő ügynök dolgozott, munkakörénél fogva számtalan olyan helyen megfordult, ahol a padlás és a pince mélyén ott lapultak a múlt egykor oly nélkülözhetetlen munkaeszközei, használati tárgyai. A rég elfeledett és pusztulásra ítélt holmikat pár forintért szívesen odaadták, de sok helyen még ingyen is, csak ne legyen a portán az a sok „limlom”. Ilyen módon közel hatszáz néprajzi tárgyat sikerült összegyűjtenie, ami egyben a későbbi gyűjtemény alapját is képezte.

Az épület felújítása során, 1960 áprilisában került sor az állandó helytörténeti kiállítás megnyitására. Szakmai segítséget, valamint a kiállításához szükséges installációkat Tóth Jánostól, a Jász Múzeum igazgatójától és dr. Szabó Lászlótól, a Damjanich Múzeum munkatársától kaptak. Később ugyancsak az ő irányításukkal kezdték meg a tárgyi anyag szakszerű leltározását is. A kiállítás megnyitásával egyidőben a gyűjtemény a községi Művelődési Ház fennhatósága alá került, megbízott vezetője kezdetben Bistey László, 1970-től pedig Szikszai Gábor lett.

Az eltelt évek során az alapgyűjtemény jelentősen megszaporodott, elsősorban a Honismereti Szakkör által begyűjtött, valamint a MÉH-telepről megmentett tárgyakkal. Birtokukba került a gimnázium egykori gyűjteményének néhány darabja is, többek között egy 18. század végi faeke, 1848-as dob, díszes kard, tölcseres puska. Számos tárgy azonban a község lakóinak adományozása révén került a gyűjteménybe, mint pl. a múlt századi kézimalom, az 1867-es datálású véka, a köpölyöző, a kézzel hajtós varrógép, Tóth Sándor faragott bútorai vagy Wiszt Árpád takácsmester múlt század végi faragott szövőszéke és Tábori János igazgató-tanító kövel terhelhető hatalmas méretű mángorlója. A gyűjtemény tulajdona az a 18. század második feléből származó, gazdagon díszített méhköpű is, ami jelenleg a Jász Múzeum állandó kiállításában látható.

Az egykori paraszti és polgári élet tárgyi emlékeit bemutató állandó kiállítás mellett, külön teremben kaptak helyet az utolsó jász kapitány fiának, Vágó Pál festőművésznek a relikviái. A gyűjtemény nagytermében pedig a Jász Múzeum rendez ismét különböző néprajzi, képzőművészeti és népművészeti kiállításokat.

A helytörténeti gyűjtemény, vagy ahogyan az apátiak nevezik, „Múzeum” igen nagy látogatottságnak örvend. A helybelieken kívül számos kiránduló csoport keresi fel a hevesi út mellett fekvő Vágó-házat, hogy a múlt emlékein keresztül ízelítőt kapjanak a Jászság történelméből és népi kultúrájából.

Bathó Edit

KUTATÓINK ÉLETÉBŐL

Köszöntések

A Magyar Néprajzi Társaság nevében tisztelettel és szeretettel köszöntjük 80. születésnapján Domokos Pál Pétert és Rajeczky Benjámint, a magyar népzene kutatás nesztorait, akik mindmáig fáradhatatlan aktivitással dolgoznak zenei kultúránk feltárásán. Példamutatóan gazdag munkásságuk összekapcsolódásának eredménye *A csángó népzene I–II.* (Budapest, 1956. és 1961.) című hatalmas közös kiadványuk.

*

70. születésnapja alkalmából köszöntjük dr. Nagy Gyula múzeumigazgatót, aki sok évtizedes gyűjtő- és szervezőmunka révén egyedülálló teljességében ragadta meg és tette közismertté a hódmezővásárhelyi pusztá népéletét, ami mellett Orosháza néprajzának feltárása is a nevéhez fűződik.

*

Köszöntjük 60 éves kutatóinkat: dr. Belényesy Mártát, a középkori történeti és néprajzi kutatás kiemelkedő egyéniségét; Együd Árpádot, a somogyi táj ismert helytörténeti kutatóját; dr. Erdélyi Zsuzsannát, a szakrális folklórkutatás neves művelőjét; dr. Hegyi Imre kandidátust, a népi erdőgazdálkodás szakavatott tudósát; Sebestyén Ádámot, a bukovinai székelyek néprajzának lankadatlan gyűjtőjét; dr. Tárkány Szücs Ernőt, a népi jogszokás kutatásának kiemelkedő egyéniségét.

Tanulmányút a görög szigeteken

A görögországi Lindner–Hellas A. E. (Chalkis) vállalat támogatásával, amely támogatást Lindner Kurt professzor (Bamberg, NSZK) tette lehetővé – 1981 június 25. és július 21. között kutatómunkát végezhettem Naxos, Kréta és Carpathos szigetén. Június 25-én Pireus kikötőjében szálltam hajóra és még aznap Siros és Paros szigetének érintésével megérkeztem Naxosra. A szigetre már erősen rányomta bélyegét a turizmus, de azért még bőven van kutatnivaló az etnográfus számára. Először a sziget északkeleti partján Apollonas faluban a kishalászok hálós és szigonyos halászatát tanulmányoztam. Majd a magashegyi falu, Apiranthos építkezésével, teraszos kertkultúrájával, a keskeny hegyi ösvényeken a málhás öszvérrel és szárárral való hegyi közlekedéssel, – amely még Krétán és Carpathoson is virágkorát éli – ismerkedtem meg. Chalkiban az évszázados olajfaültetvényeket, a szelíd gesztenye, a füge termesztését néztem meg. Galini települési szempontból volt jelentős. A falun kívül telkenként elkülönítve találhatók a szérűk, amelyekeken öszvérrel nyomtatnak. A falu szélén elhelyezkedő szérűk mindhárom szigetre jellemzőek. A falvakban gazdasági udvarokról nem beszélhetünk, mert a házak egészen szorosan egymáshoz épültek. Legfeljebb az öszvérek, szamarak, kecskék részére építenek egy szűk istállót. Kőralprajzú, kikövezett szérűket Naxoson nem

láttam, de korábban voltak s azon cséplőszánnal is nyomtattak. Tripodes és Glindano falvakban néhány hagyományos házat, a szélmalmodokat tekintetem meg. Alkalmam volt képet nyerni a lopótök természetéről, amelynek három convarietását találtam meg (*Lagenaria siceraria* convar. *gourda*, *L. s.* convar. *clavata*, *L. s.* convar. *turbinata*). A lopótök ma már csak dísz tárgy. Különböző színű mintákat festenek rá s úgy függesztik fel. Kréta szigetén a lopótök edények sőtartásra használatosak. Körültekintő kérdészködés ellenére sem találtam rá a lopótök fogyasztására, amelynek mediterrán vidéken még ismertek az emlékei. Apiranthosban még láttam gyógynövényeket áruló gyekeket. Galini határában, Tripodes és Glindano között a hegyi legelőkön (amelyek június végén és júliusban már teljesen kiégtek) tanyaszerűen szétszórva állatistállóknak, amelyekben kecskéket és juhokat tartanak s esetleg néhány baromfit. Estére az öntözött kertekből valamiféle zöld takarmányt hordanak ki a juhoknak és a kecskéknak. Az istállók körül némi földműveléssel (búza) is találkozunk. A juhok Naxoson is, valamint a másik két szigeten cigájaszerűek. Pödrött szarvú kréti juhokat nem láttam s ezekről adatközlőim sem tudtak. Sajnos, az alig megközelíthető hegyi legelőkre nem jutottam el. Ezek 10–20 kilométerre vannak a falvaktól s megfelelő térkép nem állt a rendelkezésemre. Térkép nélkül az egymást keresztező ösvényutak s az útnélküli területek a tájékozódást lehetetlenné teszik.

Július 2-án Naxosból visszatértem Pireusba s onnan a következő napon a Knossos nevű hajóval – felejtethetlen tengeri úton – a Kréta szigeti Iraklionba utaztam. Itt megnéztem az archeológiai múzeumot, az eléggé szegényes várostörténeti és néprajzi gyűjteményt s a közeli Knossos romjait. Számomra Iraklionban a legtöbb tanulságot a bazárnegyed nyújtotta, ahol a különböző kréti árukkal ismerkedhet meg a látogató. Külön utcában dolgoznak a kovácsok és rézművesek. A kovácsok utcára nyíló műhelyeikben ma is készítik a különböző formájú kapákat, ásókat, gereblyéket, sarlókat, ekevasakat, sőt még a rugós vascsapdákat is. A csapdák után különösképpen érdeklődtem, de számbajöhető anyagot nem gyűjthettem. Ez azzal is magyarázható, hogy Kréta szigetén kevés a vad. A három-négy helyen még falkákban legelő vadkecskéket erősen védik. Ezeket az állatokat Agios Varvaraban, amikor még az ottani hegyekben éltek, tüskés gyűrűs lépőcsapdával ejtették el. Archanesben megnéztem a szőlőkulturát. Agios Varvaraban, Potamiesben és Svendiliben a cséplőszánnal való nyomtatást, az építkezést, a lopótöktermesztést. Svendiliben még kezdetleges kandallószerű tűzhelyek vannak a házakban sok egyéb archaikus eszközzel (alacsony székek és asztalok, mécs tartók stb.). Két alkalommal is meglátogattam a 800 méter magasán fekvő Lassithi platót, amelyet 2000 méternél magasabb hegyek öveznek (Dikti 2148 m, Afendis 2141 m). A platóra Moni Kardiotisis kolostora felől egy 900 méteres hágón át jutunk, ahol még több szélmalom maradványait láthattuk. A hágókon sorakozó szélmalmodok jellemzőek Kréta szigetére. Lassithi plató eredetileg minoszi nyelvű lakossága igen sok archaikumot őriz. Az apró falvak körül búzát, lencsét, borsót természetnek s mindhárom kultúrnövényt cséplőszánnal nyomtatják el. A nyomtatás munkájában az asszonyok is résztvesznek. Részletes feljegyzéseket készítettem a nyomtatás menetéről, a különböző szemhúzó deszkákról, villákról, gereblyékről. Még szántanak hajlított gerendelyű talpas ekék egy változatával s használják az igen ősi, *repanon* néven ismert sarlót. A Lassithi platón százával működnek a szélkerekes öntözőkutak. Psichron mellett nagy élmény volt megtekintnem a Dikté barlangot, ahol az antik hagyomány szerint

1. Borsónyomtatás cséplőszánal. Pinakianón, Lassithi plató, Kréta

Zeus született és megmenekült a gyermekeit felfaló Kronos elől. Megtekintettem a déli parton a már afrikai jellegű Ierápetrat. Közben Episkopi faluban tartózkodtam rövid ideig. Ierápetraból egy félreeső hegyi faluban, Makriliában a földművelést tanulmányoztam. Kritsaban a cséplőszánok egy új típusát találtam meg. A cséplőszánok ma már nem kövekkel, hanem fűrészpengeszerű éllel vannak kirakva. Általában egy deszkalapból készülnek. Kritsaban két deszkalapot kapcsolnak egymás mellé. Csupán itt láthattam az oszlopos szérűket. Limnes faluban kb. 20 ledöngölt földű, lapos kövekkel kirakott vagy lecementezett szérű látható a falu keleti szélén. A szérűk kb. 50 méter távolságra állnak egymástól. Alacsony kőperemük van. Többet már közülük belepött a gyom s úgy néznek ki, mintha valami kultikus helyek romjai lennének. Limnesben még néhány idős férfi esténként a szűk udvaron összejövő szomszédoknak az Arta-hídja típusú népéneket és különböző históriás történetet énekel. Az Arta-motívum ismeretes a Lassithi platón, valamint Carpathoson (Menetés). A fenti tárgykörökből gazdag anyagot gyűjtöttem Kréta déli részén a Mesaras (Messzáriai) síkságon Mitropolis és Agü Déka falvakban, valamint északon Anógia és Tilisos falvakban. Megnéztem Gortys és Tilisos ősi romjait.

Július 12-én Iráklionból Ágios Nikólaos kikötőjébe s onnan Carpathos szigetére utaztam. Carpathos eléggé nehezen közelíthető meg. Hetenként két hajójárat indul Ágios Nikólaosból Carpathosra s a hajók gyakran tizenkét órát késnek. Július 13-án kora hajnalban érkeztem meg Pigadia kikötőjébe. A gazdag hagyományú szigetre az első telepések Krétáról i. e. 1500 körül érkeztek s azóta igen változatos a sziget törté-

2. Cséplőhenger.
Menetés, Carpathos szigete

3. Kézimalmon búzát őrölő férfi.
Menetés, Carpathos szigete

nete. Volt római, arab, genovai, velencei, török, orosz uralom alatt. 1912–1944 között olasz uralom alatt állt. 1944–1948 között az angolok adminisztrálták a szigetet. 1948. március 7-én 654 éves idegen uralom után egyesült Görögországgal. Időközben a görög lakosságból jelentékeny számban vándoroltak ki az Egyesült Államokba. Az ottani carpathosi görögök azonban hűek szigetükhöz s nagy alapítványokat tesznek a sziget felvirágztatására. Napjainkban a sziget lakossága kb. 6500 főre tehető. A szigeten igen érdekes jogszokás él. Az elsőszülött, legidősebb leány a *kanakará* címet öröklí. A legidősebb fiú neve *kanakáris*. A *kanakará* az anyai nagyanya keresztnevét, a *kanakáris* az apai nagyapa keresztnevét kapja. A fiatalabb leányt az apai nagyanya s a második fiút az anyai nagyapa keresztnevével illetik. Az esküvő napján a *kanakará* megkapja mindazt, amit az anyja hozott a házasságba (föld, ház, ékszer stb.), a legidősebb fiú pedig mindazt, ami az apja tulajdonában volt a házasságkötéskor. A többi fiú- és leánytestvér egyenlő részekben öröklí azt a vagyont, amit az apjuk szerzett a házassága idején. Ha a házaspárnak nincs elsőszülött női ivadéka (*kanakará*), akkor az anya vagyona rászáll a másodsülött fiúra s ebben az esetben a fiú az apa keresztnevét kapja. Az örökösödési jogszokásnak további érdekes részletei vannak. A szigeten meglátogathattam Apéri, Voláda, Stés, Menetés falvakat. Menetés határában a már Krétáról ismert szérűkőn cséplőhengerrel nyomtatnak s ugyanitt igen régi tanyákat találtam, amelyekben még elkülönítve volt az alig megvilágított szövőhelyiség (*argastiri*). Nem más ez, mint a Balkánról jól ismert *argea*. A szigeten kezdetleges olivapréseket, kézimalmokat láttam. Igen gyakran kint a határban sziklahasadékokban tartják a megnyűgözött lábú kecskéket. Talán csak három-négy tehén van a szigeten. Az elég gyakori tanyaszerű települé-

seken kitűnő kecskesajtot készítenek. A régi házak egyik külön helyiségében áll a kemence, amelyben ünnepnapokon egy 50–70 cm átmérőjű kalácsot sütnek. A kalács díszített, a közepén szegfűszeget helyeznek el. Carpathoson és Krétán is szalmából „boronát”, különböző mértani idomokat ábrázoló fonadékokat készítenek, amelyekkel korábban a szobát díszítették, ma azonban már csak a turistáknak árulják. Az ilyen készítmények kalászaiból kimorzsolt magot a vetőmag közé keverték. Több búza, len-cse és borsó magmintát is hoztam magammal. A három szigeten kb. 450 fényképfelvételt készítettem.

A kutatómunkát nagyon nehezítette a rendkívüli, 35–38 fokos hőség, amelyben gyakran kellett naponként 10–15 kilométert is gyalogolnom.

Carpathosról visszatértem Kréta szigetére, ahonnan 18-án este Pireuson át Athénba utaztam. Ott megnéztem az Akropolist, a régészeti és népművészeti múzeumot s július 21-én tértem vissza Magyarországra.

Gunda Béla

Néprajzi gyűjtőúton a burgerlandi Felső-Őrségben

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya és a székesfehérvári István király Múzeum támogatásával 1981. május 12–26. között tanulmányúton jártam Ausztriában. Utam célja az 1978–79-es Herder-ösztöndíjam idején elkezdett kutatásaim folytatása volt.

Bécsben a Néprajzi Múzeum (Museum für Volkskunde) és az egyetemi Néprajzi Intézet (Institut für Volkskunde) könyvtárában az Orbán-kultusz, a teherhordás és a népi építkezés témáiban gyűjtöttem anyagot. Az Orbán-kultusz helyszíni tanulmányozására dr. Csoma Zsigmond (Mezőgazdasági Múzeum, Budapest) bécsi Herder-ösztöndíjas kollégával együtt az alsó-ausztriai Gumpoldskirchenbe utaztunk. Itt a lúres szőlőhegyen, a városban és a városból Bécs felé vezető út mellett ma is egy-egy Orbán-szobor áll, amikhez május 25-én a szőlőművelő asszonyok virágcsokrokat hordanak.

Egy hétig a dél-burgerlandi Felső-Őrség magyar falvaiban végeztem terepkutatást. Felső- és Alsóörben (Ober-, Unterwart), Őriszigeten (Siget i.d. Wart) a népi építéset és a népszokások témakörében gyűjtöttem. E településeken még ma is szép számmal látunk a mai Nyugat-Magyarországon is megtalálható árkados házakat. A jelesnap-i szokások közül a farsangi *fogadók* tojásgyűjtése, a *fahúzás* (rönkhúzás), a Barbara-, Miklós-, Luca-napi alakoskodó szokások ma is élnek. A szokásokhoz kapcsolódó ritusszövegeken kívül népballadákat, népdalokat, népmeséket is gyűjtöttem. Egyhetes felső-őrségi gyűjtésem során a magyar nyelv és kultúra mai állapotával kapcsolatban is számtalan hasznos megfigyelést rögzíthettem.

Lukács László

Tanulmányúton a kelet-szlovákiai Abaujban és Ungban

A magyar és szlovák akadémia közötti egyezmények keretében 1980. novemberben egyhónapos tanulmányúton voltam Kelet-Szlovákiában. A tanulmányút első 10 napját Kassa környékén töltöttem, ahol Michal Markus és L'udovit Neufeld segítségével

Alsómislén és Magyarbödön gyűjtöttem. Az egykori Abaúj keleti részének sziget-magyarsága több községben lakik (Magyarböd, Györke, Beszter, Alsó- és Felsőcsáj, Nagyszalánc). Lélekszámban is legjelentősebb települése Magyarböd, amely nemcsak nyelvjárásban, hanem paraszti kultúrájában is nagyon sok archaikus elemet őriz. Itt is valamint az egykor Ung megyei községekben is elsősorban az ünnepi szokásokkal foglalkoztam. A Szlovák Akadémia kassai Társadalomtudományi Intézete és a Kelet-Szlovákiai Múzeum mellett munkámat segítette a CSEMADOK kassai és Kassa járási bizottsága is. Kassa Kelet-Szlovákia legnagyobb városa Gömörtől az Ung-vidékig vonzza a szlovák és magyar lakosságot. Így pl. Kassán gyűjtöttem ájfalucskai és magyarzsépi (Zemplén m.) származású idős családoknál.

Az Ung-vidéki munkámhoz a legtöbb segítséget Varga László kollégiumi nevelőtől kaptam. Varga László néhány éve szisztematikusan foglalkozik az Ung-vidéki magyar falvak, illetőleg a velük szomszédos egykori Zemplén megyei községek (Deregyő, Kis- és Nagyráska, Hegyi, Abara) népi kultúrájának vizsgálatával. Gyűjtésünkhöz nagy segítséget kaptunk a CSEMADOK terebesi járási bizottságtól. A folklórijában viszonylag egységesnek tekinthető szlovákiai Ung-vidék magyar falvainak kultúráját színezi, hogy református, római és görög-katolikus községek élnek egymás mellett. Közöttük több egykori nemesi település, ill. cselédfalu is van. Találunk itt specialista zöldség-, krumpli- és töktermesztő községeket (Kelecsény, Nyarád, Mocsár, Iske, Bés, Dobóruszka) és halászfalvakat is (pl. Szirénfalva).

A terepmunka során az interetnikus kapcsolatokat mindvégig szemmel tartottam. Mindkét terület a magyar–szlovák nyelvhatáron, vagy annak közelében fekszik. Az érintkezésre meg volt a lehetőség.

A tanulmányút ideje alatt a nagykaposi Erdély János Klubban, valamint – Géczi Lajos gimnáziumi tanámnak, Erdélyi János kiváló kutatójának meghívására – a nagykaposi gimnáziumban tartottam előadást.

Barna Gábor

KISEBB HÍREK

Magyar néprajzi előadások Grazban

Gunda Béla Herder-dijas egyetemi tanár (KLTE) 1980. november 7-én a grazi egyetem néprajzi tanszékén előadást tartott a magyar nagycsalád-szervezetről, november 8-án a Gesellschaft zur Förderung der volkskundlichen Forschung in der Steiermark évi közgyűlésén Reinben pedig a Kárpát-medence vándorkereskedelméről.

*

Borsányi László, a Corvina Könyvkiadó szerkesztője, aki tudományos fokozat elnyerése céljából ösztöndíjasként kulturális antropológiai tanulmányokat folytat Új-Mexiko állam egyetemén (Albuquerque, USA), engedélyt kapott terepmunka végzésére a Canoncito-i indián közösségben. (Az engedély megadásának az ad hangsúlyt, hogy újabban az amerikai indián közösségek fölöttébb vonakodnak az idegen kutatók beengedésétől.)

*

Az Amerikai Folklór Társaságban **Dégh Linda** professzor (Bloomington) átvette az elnöki teendők ellátását.

*

Imreh István kitüntetése

Imreh Istvánt az *Erdélyi hétköznapiak* című munkájáért a Román Tudományos Akadémia Nicolae Bălescu-díjjal tüntette ki.

A Társaságunk tiszteleti tagját ért kitüntetés méltó elismerése annak a több évtizedes kutató- és oktatómunkának, amit **Imreh István** sokszor nagyon nehéz körülmények között végzett. Kötetei gazdag forrásai az erdélyi magyar művelődés- és gazdaságtörténetnek, a társadalmi szokásrendnek. Szemléletében és módszereiben meghatározza a további kutatások irányát, példájával pedig új nemzedékeket ösztönöz, nevel a tudományos kutatómunkára.

*

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tárgyi Néprajzi Tanszéke vendégeként 1980. októberében két hétig Magyarországon tartózkodott **Alekszandr Viljamovics Gadlo** kandidátus, az Állami Zsdanov Egyetem (Leningrád) Etnográfiai és Antropológiai Tanszékének docense. Itt tartózkodása alatt tanulmányozta a magyarországi néprajzi, régészeti és orientalisztikai intézmények munkáját. Több előadást is tartott a Szovjetunió népeinek etnikai tagolódásáról és etnogeneziséről.

B. J.

*

A münsteri Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke Günter Wiegmann professzor és Uwe Meiners vezetésével 1981. szeptemberében 19 hallgatóval kéthetes tanulmányi kirándulást tett Magyarországon. A résztvevők a megelőző egyetemi félévben a magyar népi kultúrának szentelt szemináriumon készültek fel az útra. A Néprajzi Múzeum, az MTA Néprajzi Kutató Csoport, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum és az ELTE Néprajzi Tanszékeinek meglátogatása mellett idejük nagyobb részét terepen töltötték, ahol néhány tájegységgel való ismerkedés mellett több faluban néprajzi gyűjtést is végeztek. Jártak Pécsen és az Ormánságban, Tolnában, Debrecenben és a Hortobágyon, Egerben és Átányon, termelőszövetkezetekben és állami gazdaságban, míg több napos önálló terepmunkát, egyszerűen nyelvi okokból, német nemzetiségi falvakban, így elsősorban a baranyai Mecseknádasdon és a Bács-Kiskun megyei Hajóson tudtak végezni. Előzőleg Budapesten tájékoztatást kaptak nemzetiségi politikánk alapkérdéseiről. A mindvégig jó hangulatú, szakmailag sikeres tanulmányi kirándulás előkészítésében és lebonyolításában számos hazai intézmény és szakember nyújtott segítséget.

K. E.

*

A Komensky Egyetem (Pozsony) Néprajzi és Folklore Tanszéke 1980. szeptember 13–20. között rendezte meg a VIII. Szlovák–Lengyel Diákszeminariumot. Erre a szemináriumra már magyar és bulgár résztvevőket is hívtak, mert a jövőben a szocialista országok szélesebb körét kívánják bevonni ebbe az elsősorban néprajz szakos hallgatókat érintő rendezvénybe. A VIII. szemináriumukon az Eötvös Lóránd Tudományegyetem részéről Barabás Jenő tanszékvezető docens, Tóth Lídia V. éves és Mohay Tamás III. éves néprajz szakos hallgató vett részt, s mindegyikük előadást is tartott.

B. J.

*

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1981. március 18–19-én *A mese* címmel tudományos konferenciát rendezett a Folklór Tanszék és az Ókortudományi Társaság. A különböző szakterületet képviselő 18 előadás tanúskodott a folklorisztika és a rokontudományok kapcsolatának eredményességéről. A közös rendezvény egyben Ortutay Gyula munkásságának emlékezetéül is szolgált.

*

A Műszaki könyvkiadó 1980. decemberében nívódíjjal tüntette ki Barabás Jenő–Gilyén Nándor: *Vezérfonal népi építészetünk kutatásához* című, 1979-ben megjelentetett könyvét.

P. J.

*

„Hungarológus” antropológusok szervezete

Az Amerikai Antropológiai Társaság keretén belül immár évek óta évi gyűléseken jönnek össze a Magyarország illetve a magyar vonatkozású témák iránt érdeklődő szakemberek (kulturális antropológusok, régészek, fizikai antropológusok). Az 1980. decemberében Washingtonban tartott évi gyűlésen huszonegyen voltak jelen, egyébként összesen 39 nevet tartanak nyilván. Az évenként tartott összejövetelek feladata, hogy kicseréljék a híreket a folyamatban lévő magyar vonatkozású kutatásokról, kutatási tervekről, a hazai tudományos élet hozzájuk eljutott eredményeiről.

KUTATÓMUNKA

Néprajzi kutatótábor a Szigetközben

1980. július 27.—augusztus 9. között első ízben szerveztek kutatótábort az ország felsőoktatási intézményeinek hallgatói számára a Szigetközben. Az expedíció létrehozásának terve az ELTE Közművelődési Titkárságának munkatársaitól származik. A Dunakanyarban megrendezett régészeti leletmentő táborhoz hasonlóan a dunai vízlépcső építése során veszélyeztetett másik nagy terület, a Szigetköz néprajzi-szociológiai kutatását tűzték ki célul. Szervező munkájukkal sikerült megnyerniük számos intézmény támogatását. A kutatási feladat megjelölésével rendelkezési lapot küldtek el minden számításba jöhető felsőoktatási intézménybe. A kutatás iránti érdeklődés minden várakozást felülmúlt. A táborban részt vevő 25 fiatal 8 főiskola ill. egyetem hallgatója volt. A kutatómunkát végző fiatalok a Hanság tanyahajón kaptak szállást és ellátást. Hozzájuk csatlakozott még az ELTE 5 néprajz szakos hallgatója, akik kötelező nyári gyűjtési gyakorlatukat a Szigetközben végezték. A kutatás fő területe a vízlépcső építésének megkezdése miatt leginkább veszélyeztetett Duna-külti volt. A kutatás azonban nem korlátozódott a bázisul megjelölt helységekre. A Duna-sziget többi településrészét is megismerték a különböző témák kapcsán a fiatalok és néhányan (így a népi építészettel foglalkozó szakcsoport tagjai) eljutottak az egykori mezővárosba, Halásziba is.

Az egyes kutatócsoportok a tábor első napján egyéni érdeklődés szerint jöttek létre. A megyei múzeumigazgatóság által kijelölt témavezetők és kutatási témák a következők voltak: dr. Timaffy László a népi gazdálkodás és közlekedés, Szabó Péter az életmódváltozás, Ács Anna a népi építkezés vizsgálatát irányította. Több hallgató témája ettől független volt, pl. népzene gyűjtés, hiedelemkutatás. A tábor résztvevői olyan előzetes kötelezettségvállalás tudatában végezték munkájukat, hogy annak kicédlázott anyagát leadják a Hansági Múzeum Adattárának és a későbbi feldolgozó munkájuk során írt tudományos diákköri dolgozataik, pályázataik ill. cikkeik egy példányát is el kell juttatniok az Adattár számára. A Mosonmagyaróvárott így összegyűlt anyag további kutató- és feldolgozó munka bázisává válik, valamint újabb szakirodalmat csoportosít.

A tárgygyűjtés nem tartozott a tábor elsődleges feladatai közé, de természetesen az értékes néprajzi tárgyakat pontos adatolással (amelynek módszerével a táborban ismerkedtek meg a hallgatók) megvásároltuk a területileg illetékes Hansági Múzeum számára. Összesen 51 db tárgy gyűlt össze az expedíció során, közöttük pl. egységes tisztaszobabeli berendezési darabok, gyümölcsprés, kádárszerszámok, náda-zófelszerelés, takácsmunkák, vesszőből font hűskosarak, faragott évszamos használati tárgyak.

A táborban résztvevők számára kiegészítő programként egynapos csoportonkénti kirándulást szerveztek Győr-Sopron megye nevezetességeinek megismerésére. Esténként előadást hallgattak a Szigetköz népszokásairól, költészetéről Timaffy Lászlótól, filmet néztek a dunai vízlépcső építési terveiről, videofelvételeket készítettek a tábor életéről.

A hallgatók többsége jó kapcsolatot alakított ki Dunakiliti és Dunasziget tősgyökeres lakóival, így a tábor a szűkebb értelemben vett néprajzi-szociológiai terepmunkán túl a résztvevők falu- és emberismeretének, kapcsolatteremtő készségének mind teljesebbé válását hozta. Másrészt -- s ez volt a tábor fő célja -- felelősségérzetet ébresztett bennük a táj és a benne élők sorsa iránt.

A tábor eredményességének tekinthető, hogy felkeltette az érdeklődést az egyre inkább csak nyomaiban élő hagyományos kultúra iránt. Hogy ez az érdeklődés nem csupán a tábor két hetére szűlt, mutatja az új tanévben a néprajzi szabadegyetemen és speciálkollégiumokon való nagyszámú részvétel, ami a nyári gyűjtőmunka hatásának tekinthető. A Hansági Múzeum Adattárába beérkezett gyűjtési anyagban is több kiemelkedően szakszerű és a kezdeti cédlázás szintjét messze meghaladó munka található (Mohay Tamás: A sárfenyőszigeti népi túlvilágképzetek, Sztojka Emese: Népi gazdálkodás Cikolaszigeten, Fehér Ildikó: Dunakiliti hiedelmek és mesék, Zimányi Gergely: Munkaszervezeti formák Dunaszigeten és Dunakilitin, Lágler Péter dunaszigeti, halászi és dunakiliti épületfelmérései, Sándor Bea néprajzi fotó- és diaszorozatai).

Úgy vélem, hogy az 1980. évi szigetközi néprajzi-szociológiai kutatótábor tapasztalatait figyelembe véve a következő évek során még eredményesebb munka várható az ország mind több felsőoktatási intézménye hallgatóinak bevonásával.

Ács Anna

Néprajzi gyűjtés Gömörben

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke 1981. augusztusában negyedik alkalommal szervezett kollektív kutatómunkát a történeti Gömör megye Magyarországhoz tartozó 21 falujában. A gömöri kutatásokban a Tanszék oktatói, kutatói, hallgatói, valamint a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársai és a helytörténeti gyűjtők vesznek részt. A tárgyi és folklór gyűjtésben fontos szempont a szlovák-magyar interetnikus kapcsolatok kérdése. A munka során összegyűlt archivális anyag a Tanszék Gömöri Archivumában kerül elhelyezésre. A gömöri kutatások eredményeként az előző években már megjelent egy népdal- és balladagyűjtemény. Jelenleg több monográfia is készül, közülük egy a Szuha völgyének népi kultúrájáról nyomdai előkészítés alatt áll.

Bartha Elek

ÚJABB KIADVÁNYOK

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének kiadványai

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke három kiadványsorozatot jelent meg. Műveltség és Hagyomány címmel 1960-ban indult a Tanszék évkönyve évi 12 ív terjedelemben. A kötetek a Tanszék oktatói és kutatói mellett más hazai és külföldi szerzők tollából is közölnek tanulmányokat, néhány korábbi évkönyv pedig nagyobb monográfikus feldolgozáshoz biztosított keretet. Így látott napvilágot Ujváry Zoltánnak az agrárkultusz kutatásáról, Szabódfalvi Józsefnek az extenzív állattenyésztésről, Dám Lászlónak a Nagy Sárrét népi építészetéről és Selmeczi Kovács Attilának az északmagyarországi csűrös építkezéséről és gazdálkodásról írott monográfiája. A Műveltség és Hagyomány 1979-től, 19. számától kezdődően idegen nyelven jelenik meg; német, angol és francia nyelvű tanulmányokat tartalmaz. A kiadvány fő témaköreit a Kárpát-medence népeinek néprajzából, sokévszázados kulturális kapcsolataiból meríti. E törekvéseket tükrözi a régi mellett olvasható új sorozatcím is: *Ethnographica et Folkloristica Carpathica*. Valamennyi tanulmányt rövid magyar nyelvű összefoglaló követi.

1978-ban új kismonográfia-sorozat kibocsátása kezdődött. A *Studia Folkloristica et Ethnographica* 6 ív terjedelemben teszi közzé valamely tájegység egy-egy néprajzi kérdésköre vagy egy szakterület monográfikus feldolgozását. Eddig a következő öt kötet látott napvilágot: Ujváry Zoltán: *A temetés paródiája*; Dobrossy István: *Dohánytermesztés a Nyírségben*; Kunt Ernő: *Temetők az Aggteleki-karszt falvaiban*; Szabó László: *A magyar rokonsági rendszer*; Bartha Elek: *A hitélet néprajzi vizsgálata egy zempléni faluban*.

1979-től kezdődően Folklor és Etnográfia címmel egy rotaprintes házi kiadványsorozat is megjelenik. Elsősorban oktatási és kutatási segédanyagot, egyetemi előadások jegyzeteit, kérdőíveket tartalmaz, de ezek mellett módot ad recens gyűjtések alapján készült néprajzi munkák publikálására is.

Bartha Elek

Ujváry Zoltán: *Népszokás és népköltészet*. Debrecen, 1980. 636 l.

Ujváry Zoltán eddigi munkásságának legjelentősebb – korábban szakfolyóiratokban már publikált – darabjait kapja együtt kézhez az olvasó e tanulmánygyűjtésben, amelyet a szerző Ortutay Gyula emlékének ajánlott. A könyv több olyan mezőgazdasági szokással, ritussal és hiedelemmel foglalkozó tanulmányt tartalmaz, amelyek szorosan kapcsolódnak a nemzetközi Pitré-díjjal kitüntetett kandidátusi értekezésének tematikájához (*Az agrárkultusz kutatása a magyar és az európai folklórban*. Debrecen, 1969.). Az egyikben az antik kultuszok és az újkori mezőgazdasági ritusok kontinuitásának kérdését elemzi, a másikban összefoglalja azokat a szórványosan fellelhető adatokat, amelyek a magyar néphagyomány hajdan meglévő teriomorf és antropomorf mitikus lényekre utalnak. A magyar példatár mellett gazdag nemzetközi összehasonlító

anyagot tekint át és valóságos kis monográfiának felel meg *A kakasütés szokásai és a kakaskultusz* c. tanulmánya. Rendkívüli alaposággal mutatja be, hogy a más népektől átvett s a magyarság körében kb. a XVIII. század óta élő népszokás milyen változatos alkalmakhoz kapcsolódott (lakodalom, farsang, húsvét), és ezeknek megfelelően milyen sokféle funkciót töltött be (termékenység, bőség és szerencse biztosítása, ill. bajelhárítás). A szokás adaptálásában – jegyzi meg Ujváry – igen fontos tényező lehetett, hogy a magyarság ismerte és gyakorolta a teljesen más jelentésű, de gyakorlatilag hasonló „tyúkverés” szokását.

Ellentétben a hazai szokáskutatás hagyományosan egyoldalú szemléletével a szerző nemcsak arra figyel, mely népektől, mikor, milyen szokáselemeket vettünk át, hanem arra is, hogy a magyarság milyen átadó, közvetítő szerepet játszott a Kárpát-medence és Európa népeinek kultúrájában; melyek azok a néphagyományban még föllelhető sajátosságok, amelyek összességükben megkülönböztetnek bennünket Európa más népeitől, de elemeik bizonyos földrajzi térségekben más népekével közösek. Az interetnikus kapcsolatok vizsgálata során különös figyelemmel fordul a migráció és a kolonizáció révén létrejövő néphagyományra. Tanulmánygyűjteménye nemcsak elméleti, leíró, történeti és földrajzi összehasonlító szokástanulmányokat tartalmaz, hanem olyan népköltéssel foglalkozó írásokat is, amelyeket nyugodtan nevezhetünk hiányt pótlónak a magyar folklorisztikában. Széles látókörű, kitűnő összefoglalása olvastán (*Népköltészet és irodalom a népi kézíratos énekeskönyvekben*) biztosabban tájékozódunk a folklór és irodalom határmezsgyéjén kialakult „közköltészet” és a népi (paraszti) írásbeliség útvesztőiben. *Egy verselő földműves* portréja kapcsán a népi verselők, „nótafák” tevékenységének folklorisztikai szempontú értékeléséhez, elemzéséhez ad fogódzókat a szerző. Kevéssé ismert és kimunkált kérdéskör a magyar folklórban a paródiák és travesztiák műfaji-formai gazdagságának elemzése. Néhány imádság-travesztia bemutatásával e népköltészeti műfajok régiségére és hallatlan vitalitására hívja fel a figyelmet. Az olyan travesztiák mint a „Katona-miatyánk”, „TSZ-miatyánk”, „Baka-litánia”, „Népek tízparancsolatja” vagy „Katona-tízparancsolat” humoros formájukkal és gúnyoros tartalmukkal nemcsak a szórakozás és szórakoztatás eszközei voltak, hanem kihallik belőlük a fennálló rend bírálata is. A felsorolt népköltészeti tanulmányok mindegyikében érződik a szerzőnek az a törekvése, hogy az irodalom és folklór bonyolult kapcsolatára, a magas költészet népköltéssé válásának etapjaira és módozataira irányítsa a kutatás figyelmét.

A gyűjteményes kötet – híven tükrözi Ujváry Zoltán sokoldalú érdeklődését, – s tanulmányai nem egy esetben a vonatkozó magyar folklorisztikai kutatásokra váró további feladatokat is jelzik.

Küllös Imola

Monográfia az alföldi fejfákról

A nagykőrösi Arany János Múzeum az alföldi fejfákat bemutató állandó kiállításához igényes kiadványt jelentetett meg kiállításvezetőként (Novák László: *Fejfák a Duna–Tisza közén*. Az Arany János múzeum kismonográfiái I. Nagykőrös, 1980. 160 l.). A monográfikus igényű anyagbemutató, amely számottevően kibővíti a kiállít-

tás által nyújtott ismereteket, figyelmet érdemlő kezdeményezésről tanúskodik: a műzeumi közművelődési, kiállítási tevékenység és a tudományos feldolgozó munka magas színvonalú összekapcsolásáról. A szerző rendkívül gazdag tárgyi anyagra (46 alföldi helységből származó félezer fejfa adatára) támaszkodva végzi el ennek a kultikus tárgy-
nak elemzését. A táj és népségének áttekintése után foglalkozik a sírjelölés kultúrtörténeti vonatkozásaival. A fejfa alkalmazása csak a XVIII. századtól mutatható ki és kultusza a XIX. században virágzott. A faragott fejfák visszaszorulásában a polgárosodás játszott döntő szerepet. Terjedelmes fejezetben foglalkozik Novák László az alföldi fejfák tipológiai vizsgálatával. Morfológiai szempontból a faragás módja és a motívumok jellege alapján határolja el az egyes változatokat, melyek időbeli rétegződését is rögzíti. A fejfák készítésének leírása arról tanúskodik, hogy a fejfát mindig szakember (ács, bográn, asztalos) állította elő, így helyenként valósággal fafaragó dinasztiák jöttek létre. A jól szerkesztett kiadványt 71 kitűnő szöveggözi fénykép illusztrálja és adattári anyagként 459 fejfa szemléletes rajza egészíti ki.

Selmeczi Kovács Attila

A rátótiadától a trufáig

Az Aarne–Thompson által tartalmi-tematikai elrendezésben vitathatóan megvalósított tréfás népi elbeszélésosztályozás helyett Vöő Gabriella új könyvében (*Tréfás népi elbeszélések*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981. 389 l.) felépíti a rátótiadák, anekdoták, tréfák, komikus tárgyú „igaz”-történetek szerkezeti-logikai rendszerét, megvizsgálva e tréfás népi elbeszéléseket szemiotikai, kommunikáció-elméleti, esztétikai szempontból. A 180 oldalas bevezető tanulmány alapjául a mai (1945–1971 közötti) falusi közösségekben hallás után lejegyzett vagy magnetofonra rögzített, a komikus funkcióban elevenen élő tréfás műfajok szolgáltak. A kettősen kódolt tréfák egyrészt informálnak a komikus esemény lefolyásáról, másrészt (nemzetivé, etnikus sajátosságúvá transzformáltan) univerzális üzenetet közvetítenek. S mivel a tréfák jelentős része szembefordul a hivatalos morállal, görbe tükörben mutatja a kor valódi erkölcsi arculatát, rendkívüli a szerepe az ízlésbeli, erkölcsi és művelődéstörténeti adalékok megőrzése szempontjából.

A szerző az elemzés lépcsőfokainak útján előbb az állandó szerkezeti elemek egymáshoz való viszonyát modellálja. A népi kommunikáció keretei közt elhelyezkedő teljes folklórtény vizsgálatát a nyelvi-szemiotikai rendszer analizálására szűkíti. Noha a tréfahősök megnevezései a tréfás népi elbeszélések legmobilabb, legváltozékonyabb elemei, mind a változás irányára, mind szemantikai érvényességükre vonatkozó törvényszerűségeket állapít meg közöttük. A főterminusú szereplőket monovalens és polivalens voltuk szerint kategorizálja, mindkettő esetében megkülönbözteti az egyediesítő és a szimbólummá vált tipizáló jeleket. Magában a szövegben meg nem fogalmazódó extrastrukturális ellentéteket, illetve a két ellentétes karakterű szereplő közötti, szövegszerűen is kifejeződő konfliktus jellegét felfogásbeli ellentmondásokban és a hősök cselekvéseinek, magatartásmódjainak tartalmi megnyilvánulásaiban kíséri nyomon. A komikumot abból a szemiozisz játékból vezeti le, ahogy a tréfás népi elbeszélések (is)

felcserélik a kulturális, nyelvi konvenciók megszabta hagyományos jel-jelölt kapcsolatot. Ez a rátótiadákban a téves valóságpercepció által, az anekdotákban a tudatosan hibás szemiozis következtében, a trufákban a valaki rovására szándékosan felhasznált ellentmondások révén valósul meg. Elemzése végén esztétikai szempontból megvizsgálja a komikum legfontosabb nyelvi jegyeit. A két utolsó fejezetben az irodalom és népköltészet kapcsolatát, valamint terminológiai problémákat tárgyal. A kötet második részét a gazdag példatár alkotja, melyben előfordul néhány félreértés, úgy a szövegek sorrendje, mint típusmeghatározás tekintetében. A könyv román, angol, francia rezümével zárul.

Benedek Katalin

Megjelent az Agrármuzeológiai Füzetek első száma

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Balassa Iván szerkesztésében új periodikát indított. A kiadvány célja – amint Szabó Lóránd főigazgató bevezető soraiból kitűnik – a mezőgazdasági gyűjteményekkel kapcsolatos gyűjtő-, feldolgozó- és speciális muzeológiai munka fejlesztése, módszereinek tisztázása, a gyűjteményekben dolgozó fiatal muzeológusok továbbképzése a magyar agrármuzeológia előtt álló feladatok igényes megoldása érdekében. Az első számban Balassa Iván a mezőgazdasági tárgyak gyűjtéséről, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum kiállításainak tudományos előkészítéséről, Kiss László a múzeumi gyűjtemények nyilvántartásának általános és időszerű kérdéseiről, Csajághy Rezső a kiállítások művészeti tervezéséről és kivitelezéséről, Éri István pedig a kiállítások műtárgyvédelmi feladatairól írt tanulmányt. A füzet tartalmazza a Magyar Mezőgazdasági Múzeum fontosabb kiadványainak listáját. (*Agrármuzeológiai Füzetek I.* Szerk.: Balassa Iván. Budapest, 1980. 96 l.)

Füzes Endre

Múzeumi kiadvány a Mezőföldről

Fejér megye tájegységeiről mindmáig meglehetősen kevés ismerettel rendelkezünk. Ezért is örvendetes a székesfehérvári István király Múzeum azon vállalkozása, hogy a megye egy-egy tájegységét, népének újkori történetét, néprajzi sajátosságait időszaki kiállításokon mutatja be. Mivel ennek a kiállítássorozatnak megvalósítása nagyszabású és tervszerű gyűjtőmunkára épül, a felhalmozódó jelentékeny adattári anyag későbbi széleskörű feldolgozások alapjául szolgál. E feltétlenül igényelt tájmonográfiai elkészüléséig is azonban rendkívül hasznosnak ígérkezik az olyan alapos és terjedelmes kiállítási vezető, mint amilyen az elsőként bemutatásra került Mezőföldről készült (*A puszták népe. A mezőföld története. Az István király Múzeum közleményei D. sorozat 133. sz. Szerk.: Fitz Jenő. Székesfehérvár, 1980. 171 l.*). A reprezentatív kiállítású, önálló kiadványként is helytálló kétnyelvű (magyar és német) munka szövegét Demeter Zsófia és Lukács László írta, amint a kiállítást is ők rendezték. A tájegység

történeti arculatát, népének sorsát, kultúráját tömören és plasztikusan megjelenítő leíráshoz színvonalas illusztrációs anyag kapcsolódik: Gelencsér József nagyobb rész néprajzi témájú másfélszáz kitűnő fényképfelvétele. Említést érdemel a puszták népének csaknem minden rétegét képviselő 21 életrajz közreadása valamint a múzeumi adattári kéziratanyagot is magába foglaló irodalomjegyzék közlése.

A kiállítási vezető szerepét túllépő múzeumi kiadvány fontos segédeszköz a tájegység iránt érdeklődők kezében.

Selmeczi Kovács Attila

Megjelent a Békés megye néprajza 10. kötete

A „Békés megye néprajza” c. képekönnyv jellegű minikönyvek sorozatának 10. kötete Szolnok Lajos: *Munkaeszközök I.* című munkáját tartalmazza. A bibliofil jellegű különleges kiadványsorozat a békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium dícséretes kezdeményezése.

B. J.

Hungarian Studies Newsletter

Az Amerikai Magyar Alapítvány (American Hungarian Foundation) fenti címen megjelenő, igen jól szerkesztett időszaki kiadványa részletesen tájékoztat az USA-ban és Kanadában folyó magyar néprajzi, nyelvészeti, történeti és szociológiai kutatásokról, s különböző ösztöndíjak magyar vonatkozásairól, konferenciákról, egyéb tudományos tevékenységről. Értékes a kiadvány könyvismertetés rovata, amelyben ismertetik a hazánkban megjelent angol nyelvű munkákat is. A kiadvány szerkesztője és alapítója Bela Charles Maday. A folyóiratszemplét Enikő Molnár Basa állítja össze.

Gunda Béla

IN MEMORIAM

Manga János 75 éve

1906. június 24-én született Pereszlényben, szülei földművesek voltak, apja Amerikába vándorolt ki, ahol gyári munkásként dolgozott. Szülőföldjén majd Budapesten tanult, tanító lett Szlovákiában, 1941-től muzeológus a budapesti Néprajzi Múzeumban, majd a balassagyarmati Palóc Múzeum igazgatója. Igazgatta a Népművelési Intézetet, majd a Néprajzi Múzeumot, a Néprajzi Kutatócsoportnak megalakulásától kezdve munkatársa, nyugdíjba vonulásáig (1973) a Folklór Osztály vezetője. 1977. szeptember 2-án Budapesten halt meg. Életművét áttekintette a Néprajzi Hírek (VI. évf. 3–4. szám, 1977. 123–125.), az Ethnographia (LXXXVIII. évf. 4. szám, 1977. 574–576.) és az Acta Ethnographica (XXVI. évf. 3–4. szám, 1977. 381–384.). A megemlékezések elmondták, hogy a harmincas években Bartók Béla nyomán fordult érdeklődése a néphagyományok gyűjtése felé. Érdeklődési köre a népszokások, a népzene és a díszítőművészet felé irányult, és mindegyik területen úttörő kutatásokat végzett. Területileg a felvidéki magyar és palóc folklór érdekelte, de számottevő gyűjtőmunkát végzett a magyarországi és szlovákiai szlovákok között is. (Élete vége felé a Magyar Néprajzi Társaság nemzetiségkutató szakosztályának elnöke volt.) A szokáskutatás terén a gondos szövegbemutató, a témakör teljességre törekvő áttekintése jellemzi. A szlovák és magyar szokások összevetése többször foglalkoztatta. *Ünnepi szokások az Ipoly mentén* c. monográfiája (1968) ilyen munkáinak módszertani összegezése is. A népzene kutatásban a hangszerek és a felhasználás módozatai, elsősorban a lakodalom dallamvilága érdekelte. Több fontos tanulmánya után a *Magyar népdalok, népi hangszerek* c. áttekintés a Corvina Kiadó „Magyar népművészet” sorozatában (1969) egyéni szempontokat vet fel, tulajdonképpen népzeneink nem etnomuzikológiai, hanem néprajzi szempontból egyetlen összegezése. A népművészet területén elsősorban a pásztorművészet érdekelte, itt az egyéniségkutató módszert terjesztette ki újabb területre. Idősebb Kapoli Antalról készített monográfiája (1947) azóta sem túlhaladott eredménye ennek az irányzatnak. *Magyar pástorfalugások* c. áttekintése (ugyancsak a Corvina sorozatban, 1972.) már ennél szélesebb szempontokat vet fel, tulajdonképpen a magyar népi faragás és a pástorművészet egészének bemutatása. A nemzetiségi és interetnikus kutatás köréből is sok dolgozata jelent meg már életében is, a magyarországi szlovák falu, Vanyarc monográfiája (*Z minulosti Veňarcu*, 1978.) pedig már halála után jelent meg. Egyébként is Manga János munkássága nem ért véget halálával. A nekrológok megírása óta is több olyan munka látott napvilágot, amely még az ő kezdeményezéseként indult meg.

Emléklül hagyom címmel (1974) népi önéletrészeket adott ki (Hoppál Mihály és Küllős Imola közreműködésével), amelyet azóta is több hasonló kötet követett. Az általa szerkesztett „Néprajzi tanulmányok” kismonográfia-sorozatban két újabb kötet is jelent meg. 1971-ben indult meg egy társadalomnéprajzi falukutatás, ennek anyagát *Varsány. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu társadalomnéprajzához* c. kötetben közzétek (1978.). Ebben a kötetben a hitvilág és a hitélet változása fejezetet írta Manga János, amelyben 1973–74-es terepmunkája eredményeit rögzítette. Ugyanitt

indították meg egy palóc falu folklorisztikai monográfiájának munkálatait is. Ez a kötet is a fenti sorozatban jelent meg (*Nógrádsípek*, 1980.), és az 1971-ben megindult kutatások eredményeit is adja. Érdekes, hogy a Folklór Osztály vezetője nem szerepel a szerzők között, munkáira mégis hivatkoznak, például a szokások bemutatása során. Sajnálatos módon Manga János halála után megszűnt a Magyar Rádió népszerű műsorozata, „Az élő népdal”, amelynek keretében mintegy 450 előadást tartott. Ennek tartalomjegyzékét célszerű lenne egyszer közzétenni. Manga János tudományos végakaratának megfelelően gazdag hagyatéka méltó módon került megőrzésre. Szakkönyvtára és hangzó adatfelvételei a budapesti egyetem Folklóre Tanszékére, fényképgyűjteménye és archívumának másik része pedig a Néprajzi Kutató Csoport archívumába jutott. Ennek a gazdag anyagnak a feldolgozása most folyik. Kiváló egyetemi hallgatók több ízben is kaptak Manga János emlékére szentelt jutalmat. Adósságunk is maradt azonban elég: nem készült még el Manga János munkáinak és kéziratainak teljes bibliográfiája. Eddigi életrajzi vázlatai a maga készítette hivatali önéletrajzra támaszkodtak, itt is több adatot pontosabban kellene ismerni. Általában is e több mint fél évszázadon át tevékeny élet, amely két ország néprajzi kutatásában volt nagy jelentőségű, megérdemelné, hogy áttekintés készüljön róla. A néptanítótól főigazgatóig, a vallási néprajztól a szlovákiai szociáldemokrata pártig, a pozsonyi rádiótól a budapesti műsorokig ívelő életpálya sok tanulsággal jár: a terepmunka, a nemzetiségi és interetnikus kutatás, a tudománynépszerűsítés megbecsülésére éppúgy nevel, mint a társadalmi szemlélet érvényesítésére. Egyetemünk Folklóre Tanszéke, amelynek külső előadója és igaz barátja volt, megőrzi emléket, gondoskodik életműve ismeretéről, amely csupán csak mostanra válik előttünk teljes gazdagságában ismertté. Mind a gyűjtött anyag, mind a feldolgozások mennyiségében és minőségében századunk magyar folklorisztikájának egyik legjelentősebb életműve ez, méltó a legnagyobbakéhoz és példája lehet a mai kutatóknak, sőt az ifjúság számára is. Ha maga Manga János nem is érte meg 75. születésnapját, munkássága él és hat ma is.

Voigt Vilmos

Salamon Anikó
(1945–1981)

Az erdélyi magyar népköltészeti kutatás egyik legnagyobb ígérését veszítettük el Juhász Andrásné Salamon Anikó halálával, akit Kovászna megyében, a rétyi temetőben temettek el 1981. július 1-én. Salamon Anikó 1968–73 között Budapesten végezte el az egyetemet, szakdolgozatát a gyimesi csángók népköltészetéről, főleg mondáiról írta, saját gyűjtése alapján. Ennek kis részletét az Eötvös Lóránd Tudományegyetem sokszorosított kiadványa közölte (*Mai népi hiedelmek*. Budapest, 1975. A Folklór Tanszék és az Ókori Keleti Történeti Tanszék közös kiadványa). E páratlanul szép népköltészeti anyag többi része azonban mindmáig publikálatlan.

Diplomája megszerzése után Kolozsvárra visszatérve a Kriterion Könyvkiadó munkatársa lett. Szerkesztői és alkotói munkásságának nyomtatásban is megjelent egyik emléke az *Így teltek hónapok, évek...* című, népi életrajzokat tartalmazó kötet

NÉPRAJZI HÍREK
ETNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

Imre Gráfik
Attila Selmeczi Kovács
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12. Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über
das Programm der Ungarischen
Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde
in Ungarn.